

Hushållstjänster för äldre

*En kartläggning och analys av samspelet mellan rutavdraget
och den framväxande marknaden av hushållstjänster*

HELENE BRODIN OCH LARS FREDRIK ANDERSSON

HUSHÅLLSTJÄNSTER FÖR ÄLDRE:

*En kartläggning och analys av samspelet mellan
rutavdraget och den framväxande marknaden av hushållstjänster*

© Arena Idé, Helene Brodin och Lars Fredrik Andersson, 2017

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Foto omslag: Jonel Hanopol/Flickr

HELENE BRODIN,
Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

LARS FREDRIK ANDERSSON,
Institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet

INNEHÅLL

Förord	5
Inledning	6
Syfte och frågor	6
Avgränsningar	7
Begrepp och definitioner	7
Rapportens disposition	8
Bakgrund till undersökningen	9
Fler äldre och växande behov	9
Institutionella förändringar inom den offentligt finansierade äldreomsorgen	10
Minskad andel äldre personer som får hjälp av det offentliga	10
Nya regleringar	11
Privat hemtjänst	12
Rutavdraget och den växande konsumtionen av hushållsnära tjänster	12
Rutavdraget och det växande utbudet av hushålls- och omsorgstjänster i företagssektorn	13
Rutavdraget och hushållsnära tjänster – tidigare studier	14
Rutavdraget och fördelning av ruttjänster i olika grupper	14
Hur många rut- och hemtjänstföretag finns det?	17
Vad vet vi om arbetsvillkoren inom hemtjänst och rutföretag?	17
Vad vet vi om anställningsförhållanden och löner inom privat hemtjänst?	18
Rutavdraget och konsumtion av hushållsnära tjänster	21
Rutavdragets utveckling	21
Rutavdraget fördelning	22
Rutavdragets samspel med socio-ekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden	27
Kostnadsjämförelse mellan privata ruttjänster och primärkommunal verksamhet	31
Kartläggning av anställningsförhållanden och arbetsvillkor	35
Jämförelse av företagen med avseende på ruttjänster, storlek och antal verksamma år	35
Jämförelse av personalens kön, ålder, födelseland samt sysselsättningsgrad	37
Jämförelse av löner och lönespridning	38
Jämförelse av arbetsvillkor	40
Slutdiskussion	43
Referenser	46

FÖRORD

De så kallade rut- och rotavdragen infördes av regeringen Reinfeldt den 1 juli 2007. De gör det möjligt att söka skattereduktion för nyttjande av olika slags hushållsnära tjänster. Förslaget var kontroversiellt och omdiskuterat redan från början, såväl av principiella som av politiska skäl. Även om vissa begränsningar införts i möjligheten att utnyttja avdragen är systemet i huvudsak fortfarande intakt. Vi konstaterar att avdragen numera är en del av ekonomin och arbetsmarknaden. Den principiella diskussionen om rut och rot behöver förstås fortsätta och fördjupas.

Men vi behöver också kunskap om vad dessa skatteavdrag inneburit exempelvis för fördelningen av resurser och för samhällsekonomin. I den här studien har vi valt att fokusera på ruttjänsterna. Arena Ide har gett Helene Brodin, Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet, och Lars Fredrik Andersson, Institutionen för geografi och ekonomisk historia vid Umeå universitet, i uppdrag att belysa rut ur flera aspekter. Kommunalarbetarförbundet bidragit ekonomiskt för att möjliggöra studien.

Studien visar att utnyttjandet av rut inte är rättvist fördelat över hela befolkningen. Uppemot 60 procent av rutavdraget går till de 20 procent av befolkningen som har högst inkomst. Bara strax över 15 procent går till den hälft som har lägst inkomst. Det finns också en mycket tydlig en regional obalans. Rutavdraget används mycket mer frekvent i de större svenska städerna.

Vad skulle det innebära om dessa tjänster skulle organiseras i den offentligt finansierade verksamheten i stället? Rapporten konstaterar att det rent bokföringsmässigt skulle öka antalet arbetstimmar med 122 miljoner i den offentliga verksamheten.

En viktig fråga är att få en bild av arbetsförhållandena i denna växande bransch med privata hemtjänstföretag. Brodin och Andersson har genomfört en undersökning som belyser denna problematik. Även om det bara är ett begränsat antal företag som svarat på frågor så kan vi ändå dra några generella slutsatser.

Det är många yngre kvinnor som jobbar i den här typen av företag och många är också utrikes födda. En stor del av personalen arbetar deltid. Studien visar också att 42 procent av företagen i Stockholms län saknar kollektivavtal. Andra undersökningar av hemtjänsten indikerar att hälften av de företag som använder rut inte har kollektivavtal. Vilket i praktiken innebär mindre kostnader för företag och exempelvis sämre pensioner för de som är anställda. Även om det inte är möjligt att uttala sig om villkoren generellt i de privata hushållsföretagen så visar studien att det är en mycket hög arbetsbelastning och att den präglas av prekära arbetsvillkor.

Studien bidrar kort sagt med viktiga kunskaper och bidrag med väsentliga insikter om vilka konsekvenser rut har fått för ekonomin och arbetslivet. Den politiska diskussionen om rut och rot lär med andra ord fortsätta.

Håkan A Bengtsson

Vd Arenagruppen

Inledning

Efterfrågan på hushållsnära tjänster har vuxit de senaste decennierna. En anledning är att fler människor blir allt äldre. Många äldre personer, framför allt de som är över 80 år, är i behov av stöd och hjälp i sin vardag. Även om de reala offentliga resurserna i välfärdssektorn har ökat sedan de stora besparingarna under 1990-talskrisen, så har bristen på stöd och hjälp blivit allt mer uppenbar i dag. Behoven har vuxit snabbare än resurserna, vilket visar sig i form av brist på platser i äldreboenden och relativt färre timmar i hemtjänsten (Scocco & Taalbi, 2014). I det gap som öppnats mellan behov och resurser har anhörigvård ökat kraftigt i omfattning (Szebehely, Ulmanen & Sand, 2014). Dessutom har äldres köp av hushållsnära tjänster vuxit under senare år. Ser man till hushållens totala inköp av hushållstjänster, så har den reala konsumtionen vuxit med 124 % under det senaste decenniet. Under samma period har hushållens privat finansierade reala konsumtion av äldreomsorg ökat med 30 %. Totalt har hushållens reala konsumtion ökat med 20 % mellan 2005 och 2015 (SCB, 2016a). Den ökning i privat konsumtion som skett sammanfaller delvis med införande av rutavdraget. Sedan år 2009 har omfattningen av rutavdraget ökat från några hundra tusen till över tre miljarder år 2015. Rutavdraget innebär en betydande prisreducering för konsumenten och en möjlighet att öka utbudet för den som utför tjänsten.

Rutavdraget förutsätter en beskattningsbar inkomst för att nyttjas. I praktiken kräver det ett tillräckligt privatekonomiskt utrymme: en inkomst som gör det möjligt att nyttja avdraget för konsumtion av hushållsnära tjänster. Alla har inte möjlighet att nyttja avdraget. Hushåll med hög inkomst har större möjligheter. Rutavdraget riskerar att innebära fördelningseffekter som avviker från principen om lika rätt till välfärd för exempelvis äldre. En annan fråga är vad den framväxande marknaden för hemtjänst och hushållsnära tjänster skapar för villkor för arbetstagarna. Under det senaste decenniet har antalet företag som bedriver verksamhet inriktad mot hushållsnära tjänster och hemtjänst vuxit. Det är också känt att antalet anställda har vuxit. Något som däremot har undersökts i mindre omfattning är arbetstagarnas villkor och förhållandet mellan arbetsgivare och fackföreningar.

Syfte och frågor

Syftet med denna rapport är att bidra med ökad kunskap om den framväxande omsorgsmarknaden med fokus på äldre. Vi vill bidra med ett underlag för diskussion om betydelsen av den kommunala styrningen av äldreomsorgen, hur den kan skapa stora lokala variationer på omsorgsmarknaden – och en framväxande specialisering mellan omsorgsföretag och hushållstjänstföretag efter införandet av rutavdraget.

I den föreliggande undersökningen kommer vi att kartlägga hur rutavdrag och konsumtion av hushållsnära tjänster är fördelat mellan grupper: kartlägga hur rutavdrag samspelar med hemtjänst för äldre personer samt: kartlägga hur kollektivavtal, löner och arbetsvillkor påverkas i de företag som både erbjuder hemtjänst och hushållsnära tjänster till äldre personer. I linje med syftet besvaras följande frågor:

- Hur är hushållsnära tjänster fördelade efter inkomster, ålder, kön och region?
- Vad innebär rut för kostnad och hur påverkar det priserna på hushållsnära tjänster?
- Hur ser anställnings- och arbetsvillkor ut i företag som erbjuder hemtjänst och/eller hushållsnära tjänster till äldre personer?

Avgränsningar

Den föreliggande studien är avgränsad till Sverige i nutid. Vi kommer översiktligt att ge vissa tillbakablickar över det senaste decenniet, men det utgör inte kärnan i undersökningen. Undersökningen av konsumtionen av ruttjänster och utnyttjandet av rutavdraget omfattar hela landet. Kartläggningen av konsumtionens fördelning är avgränsad till tre dimensioner: inkomster, ålder och kommuner. För att utröna eventuella inbördes relationer kommer vi att analysera rutavdraget på kommunal nivå efter inkomstnivå, åldersstruktur och skillnader i tillämpningen av LOV.

Kartläggningen av anställningsvillkor inom företag som utför hemtjänst till äldre är avgränsad till ett urval av kommuner. Företagsundersökningen består av ett begränsat stickprov. Det är för litet för att dra några generella slutsatser om hela landet. Men det är ändå ett värdefullt underlag för att kunna diskutera hur anställningsförhållanden och arbetsvillkor ser ut inom hemtjänstföretag. De anställnings- och arbetsvillkor som undersöks är avgränsade till löner, arbetstider, förmåner, utrustning, arbetssituation och kollektivavtal. I undersökningen tillfrågas företagen om de tjänster de tillhandahåller, tjänsternas pris/kostnad och vilka som köper tjänsterna. Vidare omfattar undersökningen frågor om sammansättningen av anställda efter ålder, bakgrund och omsättning.

Urvalet baseras på en webbaserad nyckelordssökning av företag som säljer hushållsnära tjänster (sökord: hemtjänst). Från listan över identifierade företag har vi dragit ett slumpmässigt urval om totalt 139 företag som kontaktades via telefon och/eller via mejl. Av de 139 utvalda företagen har totalt 45 lämnat fullständiga svar, medan 15 företag tackade nej till att delta i undersökningen och 79 företag gick inte att komma i kontakt med trots upprepade försök (tre uppringningar under sammanlagt en månads tid och på olika tidpunkter under dagen). Bortfallet beror således framför allt på svårigheterna att komma i kontakt med företagen och inte på att de avböjt medverkan. Av de företag som tackade ja var 24 verksamma i Stockholms län och 21 i övriga län i Sverige.

Begrepp och definitioner

Rutavdraget infördes år 2007. Det ger utförare av hushållsnära tjänster rätt att göra ett avdrag på arbetskostnad. Avdraget ska motsvara 50 % av arbetskostnaden. För den som fyllt 65 år kan avdraget maximalt uppgå till 50 tkr per individ och år. Rutavdraget gäller för hushållsarbete såsom städning och tvätt i hemmet. Passning av barn och omsorgstjänster för äldre ger också rätt till rutavdrag. Andra typer av hushållsnära tjänster som matlagning, enklare trädgårdsarbete och snöröjning ger rätt till rutavdrag. Däremot ger tjänster som utförs av nära anhörig inte rätt till avdrag. Inte heller medges avdrag som ligger utanför kärnan i hemarbete. Ett undantag är personlig omsorg. Rutavdrag medges för arbete med omsorg och tillsyn av en person i, eller i nära anslutning till, bostaden eller vid promenader, bankbesök, besök vid vårdcentral eller liknande ärenden. Skattereduktion medges för hjälp med skötsel av den personliga hygien, på- och avklädning, enklare matlagning och liknande personliga bestyr. Personer har rätt till avdrag för uppgifter som handlar om att betala räkningar, handla mat tillsammans med personen och högläsning. Skattereduktion medges inte för arbete inom hälso- och sjukvård som utförs av någon som har legitimation inom yrket, såsom sjuksköterska, läkare, sjukgymnast eller naprapat.

Från år 2016 har möjligheterna till rutavdrag begränsats. Även fortsättningsvis ges rätt till avdrag för halva arbetskostnaden, men däremot har rutavdragets omfattning begränsats. Taket för rutavdrag har halverats för köpare som inte fyllt 65 år och avdrag för matlagning har slopats om det inte är en del av en omsorgstjänst (Skatteverket, 2016).

Rapportens disposition

I kapitel 2 ges en bakgrund till undersökningarna. Vi kommer att beskriva hur behoven har förändrats inom äldreomsorgen, peka på viktiga förändringar i lagstiftning och regelverk och vidare beskriva den växande marknaden av hushållsnära tjänster. I kapitel 3 kartläggs tidigare undersökningar om hushållsnära tjänster och rutavdrag med fokus på äldre. I kapitel 4 kartläggs rutavdrag och hushållsnära tjänster med avseende på hur det är fördelat efter inkomst, ålder, kön och region. Vidare analyseras vad RUT innebär för kostnader och hur det påverkar priserna på hushållsnära tjänster. I kapitel 5 kartläggs anställnings- och arbetsvillkor i företag som erbjuder hemtjänst och/eller hushållsnära tjänster till äldre personer. I kapitel 6 diskuteras undersökningens resultat.

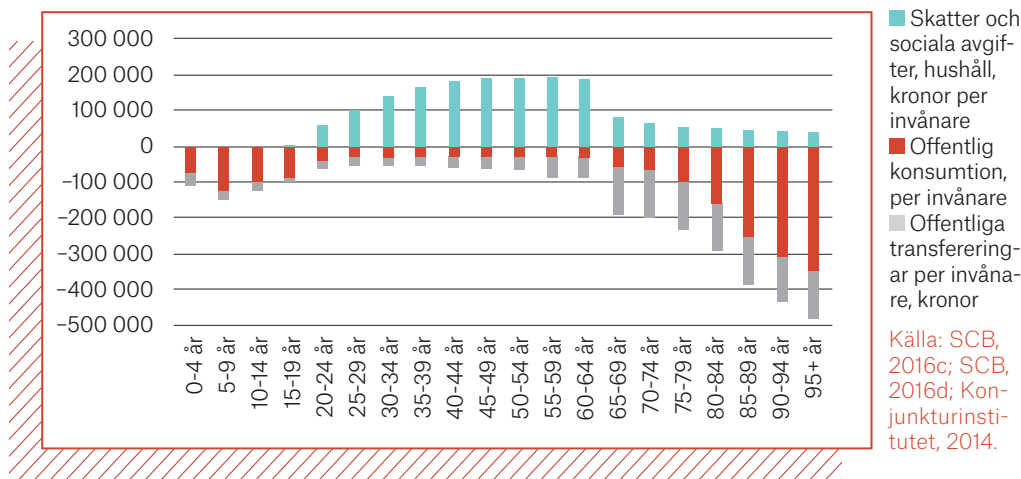
Bakgrund till undersökningen

Fler äldre och växande behov

Förbättrad levnadsstandard tillsammans med mer utvecklad hälso- och sjukvård har bidragit till att vi lever allt längre i dag. I Sverige liksom i andra utvecklade länder har medellivslängden ökat gradvis under de senaste 200 åren. I Sverige har andelen äldre personer över 80 år ökat från 1,5 % år 1950 till 5,2 % i dag. Bara under det senaste decenniet har antalet personer över 80 år vuxit med 25 % i absoluta tal. I dag är ungefär en halv miljon människor över 80 år (SCB, 2016b).

I takt med att fler blir äldre förväntas behoven av vård och omsorg att öka i framtiden (Konjunkturinstitutet, 2014). Behoven är mångfasetterade. Det handlar dels om renodlad sjukhusvård, dels om större behov av vardaglig personlig omvårdnad och omsorg. Det kan vara saker som mer stöd och service med matlagning, skötsel av personlig hygien, hjälp med ekonomi, inköp osv. Behov av personlig omsorg ökar också med ålder. Även om de framtida kostnaderna är omdiskuterade (Parker och Thorslund, 2007), så pekar den nuvarande situationen på att vi kommer att se utfästökningar i välfärdssektorn när gruppen äldre över 65 växer.

Figur 1. Offentliga inkomster och utgifter över livsrykeln, referensår 2006

Källa: SCB, 2016c; SCB, 2016d; Konjunkturinstitutet, 2014.

I figur 1 redovisas offentliga inkomster- och utgifter över livsrykeln. Av figuren framgår att utgifterna för offentliga tjänster i äldreomsorg, sjukvård för äldre m.m. är relativt höga. I absoluta tal är ökningen som kraftigast för personer över 70 år. För de äldsta grupperna är behoven av sjukvård, omvårdnad och personlig omsorg omfattande. Givet dagens situation kommer det att behövas stora resurser för att möta de behov som en åldrande befolkning innebär.

De ökande behoven vi redan sett de senaste decennierna har skapat ett stort intresse för att se över möjligheterna att använda resurserna mer effektivt. Det har skapat ett politiskt tryck att försöka ändra organisationsformer och sätten på vilka äldreomsorgen fungerar. Mot bakgrund av nya sätt att styra och organisera verksamheterna har det skett en rad institutionella förändringar inom äldreomsorgen sedan början av 1990-talet.

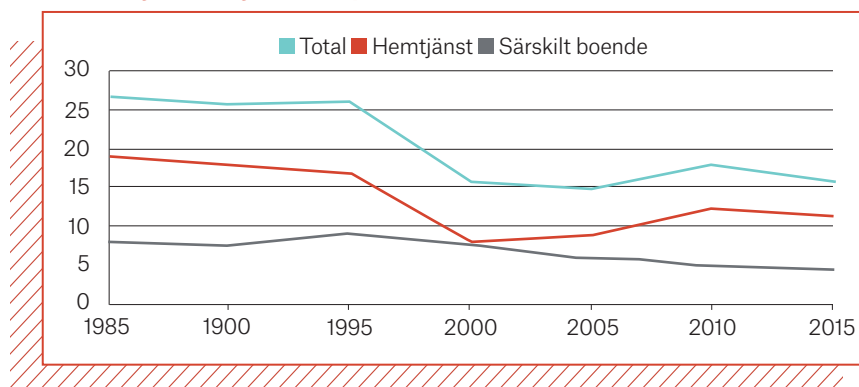
Institutionella förändringar inom den offentligt finansierade äldreomsorgen

I ett internationellt perspektiv brukar det offentliga ansvaret för vården och omsorgen om äldre personer framhållas som ett typiskt kännetecken för den svenska välfärdsstaten. Men i likhet med vad som har inträffat i många andra välfärdsstater, har även äldreomsorgen i Sverige kommit att omstrukturerats utifrån idéer som kan härledas till new public management (NPM) (Meagher & Szebehely, 2013). I kort-het handlar NPM om att införa marknadspraktiker i äldreomsorgen, som konkurrens mellan kommunala och privata utförare och efterfrågestyrt utbud av omsorgstjänster. Även om kommunerna fortfarande har det lagstadgade och övergripande ansvaret för att tillgodose äldre personers behov av omsorg, förändrar marknadspraktiker förutsättningarna för att utföra offentligt finansierade äldreomsorgstjänster. Det här avsnittet belyser hur marknadspraktiker påverkar hemtjänst för äldre personer.

Minskad andel äldre personer som får hjälp av det offentliga

År 2015 var 311 153 personer 65 år och äldre beviljade hemtjänst eller en plats i särskilt boende (Socialstyrelsen, 2016). Det motsvarar ungefär 16 % av den äldre befolkningen. Andelen äldre personer som får hjälp av den offentligt finansierade äldreomsorgen har emellertid minskat kraftigt sedan 1990-talet. Figur 2 visar förändringar i andelen personer 65 år och äldre som beviljats hemtjänst och/eller plats i särskilt boende från 1985 till 2015.

Figur 2. Andelen (%) personer 65 år och äldre som beviljats hemtjänst eller plats i särskilt boende 1982-2015

Källa: Brodin (2016), SCB (2016b), Socialstyrelsen (2016).

Anm: Figur 1 ska tolkas med försiktighet eftersom statistik om äldre personer med hemtjänst och/eller i särskilt boende ändrats upprepade gånger sedan 1985. Detta gäller särskilt för jämförelser av hemtjänst före och efter 2007, då statistiken lades om så att hemtjänst kom att inkludera tjänster (som exempelvis matlådor) som tidigare inte ingått i beräkningarna.

Tillbakagången av den offentligt finansierade äldreomsorgen har bland annat inneburit att anhörigomsorgen ökat. Anhöriga uppskattas i dag ge dubbelt så mycket omsorg som det offentliga och merparten av denna omsorg består av obetalt arbete som utförs av kvinnor, främst döttrar och hustrur (Szebehely m.fl. 2014).

Under 1990-talet minskade framför allt andelen äldre personer som beviljades hemtjänst. Till följd av detta ökade både andelen äldre som fick hjälp av anhöriga och andelen äldre som på egen hand köpte och finansierade sin hjälp via marknaden (Ulmanen & Szebehely, 2015). Minskningen av hemtjänsten under 1990-talet skapade

även klasskillnader i äldres hjälpmönster. Hjälp från anhöriga ökade främst inom gruppen lågutbildade äldre personer medan högutbildade äldre personer i stället valde att köpa hjälp av privata aktörer på marknaden (Szebehely & Trydegård, 2007).

Under 2000-talet har andelen äldre personer som får hemtjänst ökat något. Men däremot har andelen äldre personer i särskilt boende minskat kraftigt. Sedan år 2000 har inte mindre än 25 % av alla platser i särskilt boende försvunnit, utan att antalet utförda hemtjänsttimmar har ökat nämnvärt (Ulmanen & Szebehely, 2015). Minskningen av platser i särskilt boende innebär att allt fler äldre personer med omfattande vård- och omsorgsbehov bor kvar i sina ordinarie bostäder, samtidigt som den förhållandevis modesta ökningen av hemtjänst inte kan sägas motsvara det faktiska vårdbehovet hos denna grupp av äldre personer. Därför har både hjälp från anhöriga och privata tjänsteköp fortsatt att öka under 2000-talet. Till skillnad från 1990-talet, har privata tjänsteköp ökat även bland lågutbildade äldre personer (Ulmanen & Szebehely, 2015). Trots detta är hjälp från anhöriga otvetydigt den största hjälpformen för äldre personer.

Nya regleringar

Parallellt med att andelen äldre personer som får hjälp av den offentligt finansierade omsorgen har minskat, har nya styr- och driftsformer införts i äldreomsorgen. Den nya kommunallagen som trädde i kraft 1992 gav kommuner som så önskade möjlighet att överlåta driften av den offentligt finansierade äldreomsorgen till privata aktörer (Erlandsson, Storm, Stranz, Szebehely & Trydegård, 2013). Denna utveckling har stärkts genom lagen om offentlig upphandling (LOU) som infördes 1992 och ändrades 2007. Den senaste i raden av lagändringar som stödjer privat utförande av offentligt finansierade äldreomsorgstjänster är lagen om valfrihetssystem (LOV) som introducerades 2009.

Upphandling av äldreomsorgstjänster under LOU är en förhållandevis komplicerad process. LOU involverar ett anbudsförfarande där både kommunala och privata aktörer kan lägga bud på driften av de omsorgstjänster som utlyses i konkurrens, som exempelvis ett äldreboende eller ett hemtjänstdistrikt. Det är upp till den upphandlande kommunen att ange vilka kriterier som avgör vilket bud som vinner, men vanligtvis omfattar dessa både pris- och kvalitetskriterier. Vinnaren av budgivningens får kontrakt på verksamheten och kontraktet får omfatta maximalt fyra år. Efter denna period måste en ny upphandlingsprocess ta vid. LOU interagerar med lagen om anställningsskydd (LAS). Vinnaren av ett kontrakt måste därför erbjuda befintlig personal inom verksamheten som upphandlas fortsatt anställning, antingen på samma arbetsplats eller inom företaget. Studier indikerar att LOU gynnar stora och etablerade omsorgsföretag (Erlandsson m.fl. 2013). Stora omsorgsföretag har mer resurser att investera i en anbudsprocess och kan också använda sin storlek för att driva ner priset.

LOV infördes delvis i syfte att bryta de stora omsorgsföretagens monopolställning (Prop. 2008/09:29). Till skillnad från LOU förskriver LOV en förenklad offentlig upphandlingsprocess. I korthet innebär LOV att de kommuner som vill få införa kundval i äldreomsorgen. I hemtjänsten innebär kundval att en äldre hjälpbehövande person som fått sin ansökan om omsorgsinsatser godkänd av kommunen (ett så kallat biståndsbeslut) kan välja fritt mellan offentliga och privata hemtjänstleverantörer som blivit godkända av kommunen. Att låta den äldre personen själv välja utförare av omsorgsinsatser ansågs även stärka den äldre personens självbestämmande och inflytande.

Företag som vill bli hemtjänstleverantör inom ramen för LOV ansöker om detta hos kommunen. De företag som motsvarar kommunens kravspecifikationer (fastställda i ett så kallat förfrågningsunderlag) får skriva kontrakt med kommunen, som tillåter dem att konkurrera om kunder på den kommunala hemtjänstmarknaden. Men att bli godkänd hemtjänstleverantör garanterar inte att företaget får några kunder, utan enbart att företaget har tillträde till den kommunala omsorgsmarknaden. I dagsläget

har 161 kommuner infört eller fattat beslut om att införa LOV och ytterligare 32 kommuner utreder frågan (SKL, 2016a). Det innebär att LOV tillämpas i ungefär 61 % av Sveriges kommuner och ytterligare 11 % utreder om LOV ska införas.

Privat hemtjänst

Skatteavdraget för hushållsnära tjänster är inte en del av den offentligt finansierade äldreomsorgen. Men skatteavdraget för hushållsnära tjänster samspelar ändå med den biståndsbedömda hemtjänsten (Erlandsson m.fl. 2013). Det beror på att avgifterna i den biståndsbedömda hemtjänsten både är inkomstreglerade och styrs av hur många timmar hemtjänst personen blivit beviljad. Skattereduktionen på hushållsnära tjänster innebär således att det kan bli billigare för äldre höginkomsttagare som enbart behöver hjälp ett par timmar i veckan att köpa hushållsnära tjänster än att vända sig till kommunen för att få hjälp via den biståndsbedömda hemtjänsten (Ulmanen & Szebehly, 2015).

Privata – men inte offentliga – utförare av biståndsbedömd hemtjänst kan också välja att erbjuda sina kunder så kallade tilläggstjänster, som exempelvis städning, trädgårdsskötsel eller snöröjning. Dessa tilläggstjänster ingår inte i biståndsbeslutet och finansieras av den enskilde, men de är möjliga att begära skattereduktion för. I kommuner som tillämpar LOV kan därför tilläggstjänster som finansieras via rutavdraget bli en strategi för hemtjänstföretag att locka kunder och att expandera verksamheten.

Rutavdraget och den växande konsumtionen av hushållsnära tjänster

De institutionella förändringarna inom äldreomsorger sammanfaller med en period av generellt ökad privat konsumtion av hushållsnära tjänster. Allt fler hushåll har börjat konsumera allt fler och mer hushållsnära tjänster. Det är en utveckling som har skett generellt i hushållssektorn, men mest tydligt är det bland höginkomsttagare och äldre. Hushållens växande konsumtion av hushållsnära tjänster har skapat en marknad med ett växande antal företag. Under det senaste decenniet har allt fler blivit sysselsatta med att utföra hushållsnära tjänster.

Ser man till hela hushållssektorn har den reala konsumtionen av hushållsnära tjänster ökat med 124 % under det senaste decenniet. I dag ligger hushållens konsumtion av hushållsnära tjänster (städ, tvätt m.m. i hemmet) på knappt 9 miljarder (av total konsumtion på 1 820 miljarder) år 2015.

Hushållens utgifter för hushållsnära tjänster varierar kraftigt mellan inkomstgrupper. Som framgår av figur 3 så är utgifterna små för de lägre decilierna i jämförelse med de högre. Exempelvis har hushållen med högst inkomst fem gånger större utgifter än de med lägst. Det innebär att underlaget för rutavdrag skiljer sig till en betydande del mellan olika inkomstgrupper. För höginkomsthushåll ger det ett avdragsbelopp på motsvarande 25 tkr medan ett låginkomsthushåll har 5 tkr i underlag för att göra rutavdrag.

Hushållens utgifter för andra typer av personliga tjänster har också vuxit det senaste decenniet. Ser vi till gruppen äldre har den privatfinansierade konsumtionen av äldreomsorg ökat med ungefär 30 procent i reala termer det senaste decenniet. I dag är hushållens utgifter motsvarande 12 miljarder för äldreomsorg (SCB, 2016a). Det är svårt att exakt fastställa utgifternas fördelning i detalj, men de består i huvudsak av avgifter för offentlig hemtjänst, vård och omsorg, och till en liten del av privata inköp av hemtjänst. Enligt kommunernas räkenskapsammandrag utgjorde taxor och avgifter för vård och omsorg av äldre (kommunernas externa intäkter) 4,3 miljarder och avgifter för hyra 4,1 miljarder år 2015 (SCB, 2016e). Därutöver tillkommer andra externa intäkter för exempelvis måltider som betalas av hushåll. Det kan dock inte fullt ut tillskrivas hushållsutgifter eftersom det även innefattar en rad andra

varor och tjänster som betalas av landsting, företag och organisationer. Hushållens utgifter för privata inköp av omsorgstjänster är begränsade. Men eftersom inköp av hushållsnära tjänster för äldre kan vara kompletterade (t.ex. privata inköp av städtjänster) kan det avspegla förändrade behov. Ser vi till rutavdragets omfattning, så har äldre ökat sina inköp av hushållsnära tjänster. Sett över de senaste sex åren har rutavdraget ökat från ungefär 182 miljoner till 916 miljoner, en ökning som indikerar en starkt växande efterfrågan bland äldre (SCB, 2016a). Totalt har rutavdraget ökat från 0,3 till 3,4 miljarder mellan 2009 och 2015.

Rutavdraget och det växande utbudet av hushålls- och omsorgstjänster i företagssektorn

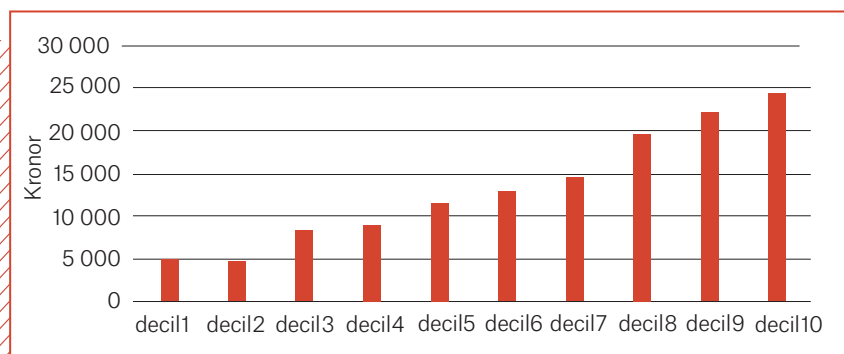
Den marknad som vuxit fram i takt med ökad privat konsumtion av hushållsnära tjänster har skapat en rad nya företagsetableringar. Antalet företag som erbjuder exempelvis städtjänster enligt SCB:s näringsklassificering från 2007 (SNI- 81.210) har ökat från 6 000 när rutavdraget infördes till 10 000 år 2015. Samtidigt har antalet anställda i samma bransch vuxit från 50 000 till 60 000. Ungefär 60 % av de anställda arbetar i företag med minst 500 anställda. Även om de flesta företagen är små <10 mikroföretag (85 %), står de för en blygsam del (10 %) av de anställda (SCB; FDB). Totalt omsatte branschen av rengörings- och städföretag ungefär 34 miljarder år 2014.

Sedan 2008 har antalet företag som erbjuder hemtjänst, dagcentraler o.d. för äldre vuxit från knappt 1000 till omkring 2000 i dag (SNI-88.101). Antalet anställda har ökat från 30 000 till 50 000 och omsättningen har vuxit från ungefär 10 till 25 miljarder under samma period. Stora företag dominerar branschen. Över 90 % arbetar i företag med 500 eller fler anställda.

Gränsdragningarna mellan näringsgrenarna som anges av SCB:s näringsklassificering enligt ovan är inte helt glasklar. Vissa av verksamheterna glider in i varandra, vilket gör det svårt att exakt fastställa omsättningen och hur många som jobbar inom respektive verksamhet. Vissa former av omsorgsverksamhet kan glida in under hushållstjänster, och vissa företag kan erbjuda flera olika tjänster som faller in under olika branscher enligt näringsklassificeringen.

Även med hänsyn till svårigheterna med gränsdragningar kan det konstateras att hushållsnära tjänster och omsorgsverksamhet är en växande marknad. Många företag är små, framför allt inom städning, men de stora företagen dominerar sett till antal sysselsatta och omsättning.

Figur 3. Hushållens utgifter för hushållsnära tjänster efter inkomstgrupper år 2009

Källa: SCB, 2016c

Rutavdraget och hushållsnära tjänster – tidigare studier

När rutavdraget infördes 2007 motiverades reformen med att det skulle minska svart arbete inom hushållssektorn. Det skulle i sin tur bidra till ökade skatteintäkter och bättre arbetsvillkor för arbetstagare inom sektorn. En förhoppning var att avdraget skulle förenkla livet för kvinnor som kombinerar familj och arbete och på så sätt gynna jämställdhet (Kvist, 2013). Beräkningar från Konjunkturinstitutet visade att reformen skulle bli självfinansierande genom att öka arbetsutbud och skatteintäkter (Öberg, 2005). Kritiker till reformen menade att rutavdrag främst gynnar höginkomsttagare, och att det riskerar att bidra till ökade sociala klyftor och utnyttjande av lågkvalificerad, utländsk arbetskraft med låga löner och dåliga arbetsvillkor (Kvist och Peterson, 2010; Strömberg och Wennberg, 2011; Gavanoas och Calleman, 2013).

Rutavdraget och fördelning av ruttjänster i olika grupper

Rutavdragets fördelning i konsumtionsledet har undersökts i några tidigare studier. I en studie av skatteverket 2011 för perioden 2007–2010, undersöktes huruvida rut- och rotavdragen bidragit till minskat svartarbete (Skatteverket, 2011). Analysen visade att rutavdraget har minskat svartarbetet. Vita ruttjänster uppskattas ha minskat svarta städtjänster med knappt en miljon timmar. Det motsvarar en relativ minskning på 12 % av det totala svartarbetet i branschen.

Kartläggningen omfattade även volymutvecklingen av husarbete och hemarbete och fördelningen av avdrag efter köpare. I tabell 1 redovisas rutköpare efter kön, ålder och inkomst för år 2010. Skatteverkets undersökning visade att de flesta av rutköparna är kvinnor (61 %). Däremot gör män generellt större avdrag. Sett till det totala beloppet står kvinnor för 58 % och män för 42 % av rutköpen. Sett till inkomst är det höginkomsttagarna som använder rutavdraget relativt mer frekvent. För gruppen över brytpunkten för statlig inkomstskatt var 10 % rutköpare, medan bara 4 % av gruppen under brytpunkten utnyttjade rotavdrag. Skillnaderna mellan grupperna förstärks sett till avdragets storlek. För gruppen över brytpunkten är avdragets storlek nästan dubbelt så stort som för gruppen under brytpunkten.

Det finns två tydliga grupper av rutköpare: dels förvärvsarbetande i ålder 35–44, dels pensionärer i åldersgruppen 75+. Dessa två grupper står för nära hälften (44 %) av alla rutavdrag. Inom dessa två grupper är pensionärerna mer frekventa rutköpare (9 % av alla i gruppen gjorde rutavdrag), än de förvärvsarbetande (6 % gjorde rutavdrag).

Den övergripande bilden ser något annorlunda ut om man ser till rutavdragets storlek (belopp godkänt för utbetalning). De relativt största köparna i belopp hänseende är mellan 35–54 år. Gruppen äldre förvärvsarbetande (55–64 år) är ungefär lika stor som äldre pensionärer (75-). Skillnaden är ett uttryck för att det genomsnittliga rutavdraget är mindre för de äldre grupperna. I åldersgruppen 35–44 år uppgår det genomsnittliga rutavdraget till sex tkr. Bland unga pensionärer är det ungefär hälften så stort, och bland äldre pensionärer är avdraget mindre än hälften.

Tabell 1. Rutköpare efter kön, ålder och inkomst år 2010

Kategori	Antal			Belopp godkänt för utbetalning		
	abs. tal	dito andel av samtliga	andel av antalet personer i aktuell grupp	mnr	dito andel av samtliga	genomsnitt, kr
Samtliga	325 734	100 %	12 %	1 371	100 %	4 208
Kvinnor	199 828	61 %	5 %	798	58 %	3 992
Män	125 906	39 %	3 %	573	42 %	4 552
Åldersgrupp						
18-24	2 753	1 %	0,3 %	6	1 %	2 307
25-34	36 422	11 %	3 %	131	10%	3 591
35-44	71 402	22 %	6 %	428	31 %	5 989
45-54	50 926	16 %	4 %	283	21 %	5 561
55-64	48 975	15 %	4 %	192	14 %	3 931
65-74	44 357	14 %	5 %	135	10%	3 033
75-	70 899	22 %	9 %	196	14 %	2 761
Skattebetalare med inkomst under/över brytpunkten för statlig inkomstskatt*						
Under 380 tkr	220 453	68 %	4 %**	720	53 %	3 266
Över 380 tkr	105 281	32 %	10 %	651	47 %	6 181

Anm. * Avser taxerad förvärvsinkomst taxeringsåret 2010 då brytpunkten för statlig inkomstskatt låg på ca 380 tkr om året (=31700kr/månad). ** 1 procent av personer som debiterats kommunal inkomstskatt taxeringsåret 2010 och som har förvärvsinkomst under 380 tkr.
Källa: Skatteverket (2011)

I undersökningen genomförde Skatteverket en kartläggning av den regionala fördelning av rutköpen efter län år 2010. I tabell 2 presenteras resultatet från länsundersökningen. Den visar att ungefär 30 % av rutköpen genomfördes i Stockholms län, följt av Västra Götalands län (15 %) och Skånes län (14 %). Drygt 40 % av rutköpen (antal) genomfördes utanför storstadslänen. Sett till belopp var fördelningen skevare. Av det totala rutavdraget för riket, utgick 40 % till Stockholm följt av 15 % för Skåne respektive Västra Götaland. Bara 30 % av det totala rutbeloppet hamnade utanför storstadslänen. I förhållande till befolkningen storlek har Stockholm 75 % högre rutbelopp än riket, följt av Hallands (12 %) och Skåne län (4 %). Det genomsnittliga rotavdraget uppgår till 5400 kr i Stockholm, vilket är 1200 kr högre än genomsnittet för landet i stort.

Tabell 2. Rutköparna fördelade efter län år 2010

	antal köpare	belopp, mnkr	snitt per köpare, kr	befolkningen 18-år	Länets andel (%) av		Index* i förhållande till länets bef. 18-år	
					antalet rutköpare	rutbeloppet	antalet rutköpare	rutbeloppet
Riket	325 734	1 371	4 200	100	100	100	100	100
Stockholms	94 880	514,6	5 400	21,4	29,1	37,5	136	175
Uppsala	11 286	47	4 200	3,6	3,5	3,4	97	96
Södermanlands	10 356	36,9	3 600	2,9	3,2	2,7	111	94
Östergötlands	13 151	50	3 800	4,6	4	3,6	88	80
Jönköpings	10 303	31,8	3 100	3,6	3,2	2,3	89	65
Kronobergs	4 139	14,3	3 500	2	1,3	1	65	53
Kalmar	7 172	21,7	3 000	2,5	2,2	1,6	87	62
Gotlands	1 532	6,2	4 100	0,6	0,5	0,5	76	73
Blekinge	4 357	14,1	3 200	1,7	1,3	1	81	62
Skåne	44 592	187,8	4 200	13,2	13,7	13,7	104	104
Hallands	11 101	48,4	4 400	3,1	3,4	3,5	108	112
Västra Götalands	47 206	189,7	4 000	16,8	14,5	13,8	86	82
Värmlands	9 171	27,4	3 000	3	2,8	2	95	67
Örebro	8 470	28,1	3 300	3	2,6	2	87	69
Västmanlands	8 609	30,6	3 600	2,7	2,6	2,2	98	83
Dalarnas	8 601	27,1	3 200	3	2,6	2	88	66
Gävleborgs	9 553	29	3 000	3	2,9	2,1	98	71
Västernorrlands	6 624	18,9	2 900	2,6	2	1,4	78	53
Jämtlands	3 036	9	3 000	1,4	0,9	0,7	68	48
Västerbottens	5 148	17,3	3 400	2,8	1,6	1,3	57	45
Norrbottnens län	4 666	14,7	3 100	2,7	1,4	1,1	53	40
Ej specificerat	5 266	5,4						

* Index 100 innebär att länets andel av antalet köpare är densamma som länets andel av befolkningen i riket 18-år. ** En summering av antalet köpare i länen överstiger totalt antal köpare beroende på att en del köpare flyttat mellan länen men fortsatt att köpa rut-tjänster och då förekommer i mer än ett län.

Källa: Skatteverket (2011)

I Skatteverkets undersökning genomfördes även en enkätstudie av köpvänor för rutavdraget. Den studien visade att den vanligaste ruttjänsten är städning. Över 90 % av avdraget användes för städning, fönsterputs och annat hushållsarbete, följt av trädgårdsarbete och snöröjning, passning/omsorg av barn/läxhjälp (Skatteverket, 2011).

Resultaten från Skatteverkets undersökning har senare bekräftats av en studie publicerad i Ekonomisk Debatt av Karin Halldén och Anders Stenberg år 2015. Deras studie fokuserade på hur rutavdraget påverkar gifta kvinnors arbetsutbud. Bland rutköparna var det tydligt att kvinnor med längre utbildning och högre inkomst framförallt konsumerade ruttjänster. De visade att den tidsbesparing som uppstod när oavlönat hemarbete ersattes av avlönat hemarbete innebar ett ökat arbetsutbud för gifta kvinnor. Författarna menar att rutavdraget bidrog till en ökad specialisering och arbetsdelning i ekonomin. Däremot menar författarna att det är en öppen fråga om satsningen på RUT var det mest effektiva verktyget för öka kvinnors arbetsutbud och främja jämställdheten på arbetsmarknaden.

Hur många rut- och hemtjänstföretag finns det?

År 2015 utfördes 24 % av alla hemtjänsttimmar i privat regi (Socialstyrelsen, 2016). Trots att andelen hemtjänst som utförs i privat regi ökat kontinuerligt sedan 1990-talet, finns det ingen nationell statistik som anger hur många privata utförare som är verksamma inom hemtjänst för äldre personer. Konkurrensverket (2013) uppskattade att det fanns omkring 500 privata hemtjänstföretag 2011. Utredningen om framtida valfrihetssystem inom socialtjänsten (SOU 2014:2) beräknade att antalet stigit till 618 privata hemtjänstutförare 2013. Mot bakgrund av att LOV införts eller ska införas i majoriteten av alla kommuner, finns det ingen anledning att anta att antalet privata utförare minskat sedan 2013.

Enligt Konkurrensverket (2013) är majoriteten av alla hemtjänstföretag förhållandevis små. Mer än hälften av alla företag har färre än tio anställda. Till skillnad från övriga näringslivet ägs eller leds också mer än hälften av alla hemtjänstföretag av en kvinna. Men även om de små företagen numerärt sett är i majoritet, så domineras den privata hemtjänstmarknaden alltjämt av de stora företagen. Fyra företag har tillsammans en marknadsandel på 40 % av den privata hemtjänstmarknaden, vilket motsvarar 7 % av den totala hemtjänstmarknaden i Sverige (Bergman & Jordahl, 2014). Även om den privat utförda hemtjänsten har ökat sedan 1990-talet, är således fortfarande kommunen den största utföraren och följaktligen även den största arbetsgivaren inom hemtjänst för äldre personer.

Den ovisshet som präglar kunskapsläget om privata hemtjänstföretag gäller i än högre utsträckning för företag som säljer hushållsnära tjänster. Skatteverket (2011) uppskattade att det 2010 var 13 516 företag som utfört ruttjänster. Cirka 40 % av dessa var egenföretagare utan anställda (Gavanoas & Calleman, 2013). LOU, LOV och rutavdraget har emellertid inneburit att gränserna mellan olika företagstyper inom hemtjänsten suddats ut. Företag som egentligen är inriktade på hushållstjänster kan således genom upphandling eller kundval få omsorgsbehövande äldre personer som kunder. Ett och samma företag kan således ägna sig åt städning, hemtjänst och även personlig assistans för personer med funktionsnedsättning (Calleman, 2012). För kommunen, som har det övergripande ansvaret för kvaliteten på biståndsbedömda omsorgstjänster, kan det således bli problematiskt att kontrollera att företagen verkligen använder personal med rätt kompetens för att arbeta med omsorg.

Vad vet vi om arbetsvillkoren inom hemtjänst och rutföretag?

Nordisk omsorgsforskning visar att arbetet inom hemtjänsten generellt är både fysiskt och psykiskt tungt (Stranz, 2013; Szebehely, 2003; Trydegård, 2005). Hemtjänstpersonal drabbas oftare än många andra yrkesgrupper av arbetsrelaterade skador och sjuklighet. Vidare är arbetet lågavlönat och ensamt och hemtjänstpersonal upplever ofta bristande stöd från ledningen. Studier indikerar också att organisationsförändringar som genomförts i spåren av NPM resulterat i ökad stress och försämrade arbetsvillkor. Trots dessa brister i arbetsmiljö, ledning och arbetsvillkor uppskattar hemtjänstpersonal ofta den självständighet som arbetet innebär. Många anger också att det är relationerna såväl till de äldre hjälptagarna som till kollegor som får dem att vilja stanna kvar i yrket (Stranz, 2013).

Merparten av omsorgsforskningen belyser situationen inom den kommunala hemtjänsten. Det finns få studier som explicit undersökt arbetet inom privat drivna hemtjänstföretag och/eller jämför arbetssituationen inom kommunal och privat hemtjänst. Den främsta orsaken till detta är den osäkerhet som präglar statistiken om såväl hemtjänstföretag som om hemtjänstpersonal (se nedan). Det bristande kunskapsunderlaget gör det därför mycket svårt att jämföra anställningsförhållanden och arbetsvillkor inom olika driftformer inom den offentligt finansierade hemtjänsten.

Ytterliga ett problem som försvårar jämförelser är att många privata hemtjänstföretag saknar kollektivavtal. I Stockholms stad har exempelvis cirka hälften av alla privata hemtjänstutförare inte tecknat kollektivavtal (Erlandsson m.fl. 2013). Det gör det mycket svårt att få insikt i anställningsförhållanden och arbetsvillkor i den privata hemtjänsten. Två intervjustudier indikerar att framför allt LOV medfört en ökad risk för osäkra anställningsförhållanden och bristande arbetsmiljö inom hemtjänsten (de los Reyes, González & Thörnquist, 2015; Thörnquist, 2013). Det gäller framför allt inom de små hemtjänstföretagen, som är känsliga för bortfall av kunder. Den hårda konkurrensen om kunder som ofta blir konsekvensen av att en kommun inför LOV gör att små hemtjänstföretag ibland ser timanställningar eller korta visstidsanställningar som enda alternativet för att överleva på marknaden. Otrygga anställningar försvårar i sin tur arbetet med arbetsmiljö och säkerhetsfrågor. Samtidigt betonar båda intervjustudierna att de kommunala ersättningssystemen till hemtjänstutförare ofta är den bakomliggande orsaken till problematiska anställningsförhållanden inom små hemtjänstföretag. Ersättningsnivåerna är vanligtvis låga på grund av besparingskrav. De är också rigida i förhållande till den föränderliga vardag som karaktäriserar hemtjänsten. Då personalen är den största kostnaden för hemtjänstföretag, kan således ersättningssystemet trigga små företag till att pressa kostnaderna för arbetet.

Den ovisshet som präglar kunskapsläget om anställningsförhållanden och arbetsvillkor inom den privata hemtjänsten gäller i än högre utsträckning för företag som säljer hushållsnära tjänster. Precis som inom hemtjänsten är majoriteten av de anställda kvinnor. Många som arbetar med hushållsnära tjänster är också utrikes födda, framför allt i storstäderna (jfr Leppänen & Dahlberg, 2012). Vidare saknar vanligtvis företag som säljer hushållsnära tjänster kollektivavtal och den fackliga anslutningsgraden bland de anställda är mycket låg jämfört med andra branscher (Gavanas & Callerman, 2013). De flesta anställda inom företag som enbart säljer hushållsnära tjänster arbetar således under villkor som helt och hållet bestäms av relationen mellan arbetsgivaren och den enskilde medarbetaren.

Vad vet vi om anställningsförhållanden och löner inom privat hemtjänst?

SCB, Socialstyrelsen och SKL publicerar statistik som inkluderar undersköterskor och vårdbiträden som arbetar inom hemtjänsten. Men tyvärr går det inte i statistiken att särskilja hemtjänstpersonal från annan omsorgspersonal som arbetar på äldreboenden och/eller som personliga assistenter. Vidare saknas privatanställd omsorgspersonal i en del redovisningar. Det finns således ingen nationell statistik som gör det möjligt att jämföra kommunal och privatanställd hemtjänstpersonal.

SCB publicerar statistik om olika yrkesgrupper. Som ovan nämnts går det inte i SCB:s statistik att se vilka som arbetar inom hemtjänsten och vilka som arbetar inom sjukvården, på särskilt boende eller inom funktionshinderomsorgen. Tabell 3 visar därför det totala antalet anställda undersköterskor, sjukvårdsbiträden, vårdbiträden samt personliga assistenter samt andelen kvinnor och andelen utrikes födda inom dessa yrken.

Tabell 3. Antal och andel (%) omsorgspersonal, utrikes födda samt födda i Sverige

	Antal anställda	Andel kvinnor	Andel utrikes födda
Undersköterskor, sjukvårdsbiträden	175 980	70,1	19,1
Vårdbiträden, personliga assistenter	154 723	79,7	23,7

Källa: SCB (2016f).

Majoriteten av all omsorgspersonal är kvinnor och cirka 20 % är födda i ett annat land än Sverige. Inom den kommunala sektorn ligger medelåldern för kvinnor inom kategorin omsorgspersonal på 45 år (SKL, 2016b). Motsvarande uppgifter om medelålder för omsorgspersonal saknas för den privata sektorn.

SKL redovisar sysselsättningsgraden för all kommunalanställd omsorgspersonal. Inte heller i statistik publicerad av SKL går det att urskilja anställningsförhållandena inom hemtjänsten. Tabell 4 visar därför sysselsättningsgraden för all kommunalanställd omsorgspersonal, utan möjlighet att särskilja hemtjänstpersonal från övrig omsorgspersonal.

Tabell 4. Kommunal vård- och omsorgspersonal, fördelade utifrån anställningsform, kön samt sysselsättningsgrad

	Sysselsatta och sysselsättningsgrad					
	Månadsavlönade			Timavlönade		
	Antal anställningar	Andel kvinnor	Sysselsättningsgrad (%)	Antal anställningar	Andel kvinnor	Sysselsättningsgrad (%)
Undersköterskor, skötare	103 882	92,4	86,0	16 473	87,7	44,0
Vårdbiträden, vårdare	63 118	82,0	86,8	42 665	78,0	41,0

Majoriteten av all kommunalanställd omsorgspersonal arbetar deltid. Vidare är cirka 26 % av all kommunal omsorgspersonal visstids- eller timanställda. Motsvarande uppgifter saknas för den privata omsorgssektorn. Men enligt uppgifter från Socialstyrelsen (2015, s. 133) är cirka 32 % av omsorgspersonalen visstids- eller timanställda i privat driven omsorg. Andelen visstids- och timanställda har också ökat inom den privata omsorgssektorn. Socialstyrelsen anger vidare att nästan hälften (45 %) av de timanställda i hemtjänsten saknar vård- och omsorgsutbildning jämfört med 20 % av de tillsvidareanställda.

Källa: SKL (2016b)

SCB publicerar lönestatistik för undersköterskor, sjukvårdsbiträden, vårdbiträden samt personliga assistenter. Men inte heller här går det att urskilja löner för personal inom kommunal och privat hemtjänst utan statistiken avser samtlig omsorgspersonal. Beträffande grundlönen så förefaller den ligga något högre inom den privata omsorgssektorn än inom den kommunala (tabell 5). Men jämförelser av löner inom privat och kommunal sektor är problematiska eftersom lönestatistiken bygger på löneuppräknig för deltidsarbetande. Eftersom deltidsarbete är vanligare inom den

privata hemtjänstsektorn så leder det till en överskattning av grundlönenivån i jämförelse med kommunala utförare med färre deltidsarbetande (se Widmark, 2014).

Tabell 5. Grundlön för omsorgspersonal i kommunal och privat sektor 2013

	Kommunal sektor	Privat sektor
Undersköterska, sjukvårdsbiträde	22 500	22 600
Vårdbiträde, personliga assistenter	20 500	21 600

Källa:
SCB (2016g)

Värt att notera i jämförelser av löner är också det faktum att den privata omsorgssektorn har en betydligt högre andel anställda vårdbiträden än den kommunala sektorn. Inom den kommunala omsorgen är andelen vårdbiträden drygt 31 % av baspersonalen (undersköterskor plus vårdbiträden) medan andelen vårdbiträden är 53 % av baspersonalen inom den privata omsorgen (SCB, 2016h). Den privata omsorgssektorn har således betydligt större andel vårdbiträden i förhållande till undersköterskor jämfört med den kommunala sektorn. Det tyder på att den privata sektorn anställer fler omsorgspersonal med lägre utbildning och därmed lägre lön än den kommunala sektorn.

Sammanfattningsvis finns det ingen nationell statistik som gör det möjligt att jämföra anställningsförhållanden inom privat och kommunal hemtjänst. Tillgängliga uppgifter visar emellertid att de allra flesta som arbetar inom hemtjänsten oavsett sektorstillhörighet är kvinnor och att uppskattningsvis 20 % av dem är födda i ett annat land än Sverige. Vidare är nästan en tredjedel av de som arbetar i den privata hemtjänsten timanställda jämfört med 15 % av hemtjänstpersonalen i den kommunala hemtjänsten. Nära hälften av alla timanställda i hemtjänsten saknar också utbildning. Lönemässigt ser det ut som att den privata omsorgssektorn ligger något högre än den kommunala. Men på grund av problemen med att räkna upp deltidslöner till heltidslöner finns det stora brister i lönejämförelsen. Vidare saknas det också separata redovisningar för hemtjänstpersonal, vilket gör det ovisst hur lönesättningen specifikt ser ut inom hemtjänsten.

Rutavdraget och konsumtion av hushållsnära tjänster

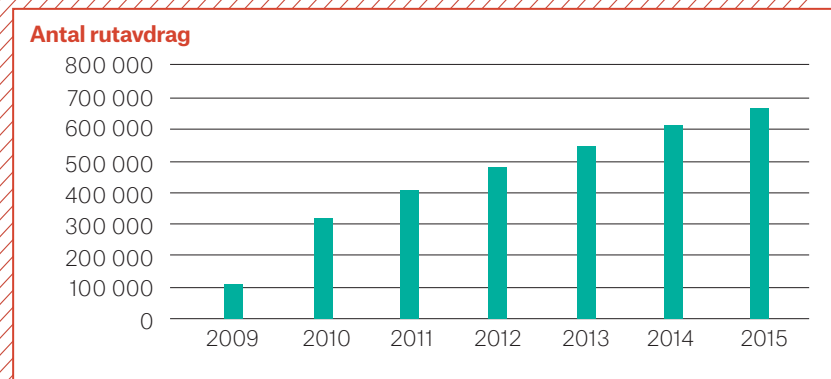
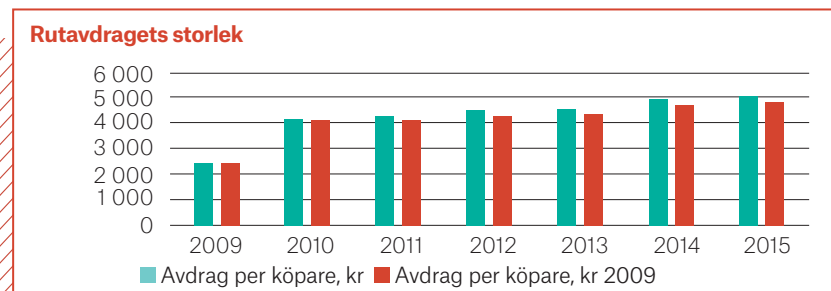
En växande marknad av hushållsnära tjänster har vuxit fram sedan 1990-talet. Med införandet av rutavdraget år 2007 har verksamheterna fått ett uppsving. Rutavdraget innebär en kraftig prissänkning. Givet den priskänslighet som hushåll har för konsumtion av hushållsnära tjänster, kommer volymökningen att bli mer eller mindre kraftig till följd av rutavdraget. I det föreliggande kapitlet kommer vi att kartlägga rutavdragets expansion och fördelning efter inkomst, kön, ålder och region.

Rutavdragets utveckling

Tillväxten i rutavdraget kan tillskrivas två direkta orsaker. Det ena handlar om att avdragens storlek har vuxit. Det andra handlar om att många fler gör rutavdrag. I figur 3 redovisas utvecklingen av rutavdragets storlek. Vi kan se att avdragets storlek per köpare växte från 2500 till omkring 4000 kr per person mellan år 2009 och år 2010. Sedan år 2010 har ökningen varit långsammare. Den årliga ökningen har varit ungefär 140 kr i reala termer. År 2015 var avdragets storlek strax över 5000 per person.

Antalet personer som gör rutavdrag har ökat betydligt snabbare än ökning av avdragets storlek. Från omkring 100 000 personer år 2009 ökade antalet till strax över 300 000 år 2010. Därefter har antalet personer som gör rutavdrag ökat med ungefär 70 000 per år. År 2015 var det 670 000 personer som gjorde ett rutavdrag. Det motsvarar en andel på 8,5 % av den vuxna (18+) befolkningen.

Figur 4. Rutavdragets storlek och antal köpare under perioden 2009 till 2015

Källa:
Skatteverket,
2016

Sett till den vuxna befolkningen har medelbeloppet för rutavdraget ökat betydligt sedan 2010. År 2009 var medelbeloppet 38 kr per vuxen. Ett år senare var motsvarande belopp 185 kr. Efter 2010 har ökningen fortskridit. I genomsnitt har medelbeloppet ökat med 50 kr per år och vuxen mellan 2010 och 2015. År 2015 var medelbeloppet 443 kr per vuxen. Den genomsnittliga ökningen följer dock stora skillnader i rutavdragets fördelning. Det handlar trots allt om mindre än 10 % av den vuxna befolkningen som tar del av rutavdraget. Det innebär att en liten grupp står för en oproportionerligt stor del av det samlade skatteavdraget.

Rutavdraget fördelning

I tabell 6 redovisas rutköpare efter kön, ålder och inkomst år 2014. Av tabellen framgår att fler kvinnor än män utnyttjar rutavdrag (61 %) och att det samlade beloppet godkänt för utbetalning är större för kvinnor än för män (59 %). Däremot är det genomsnittliga rutavdraget högre för män än för kvinnor. I jämförelse med Skatteverkets undersökning från 2010 (se tabell 1), framgår att fördelning efter kön har bestått. Både män och kvinnor har alltså ökat sina rutköp i samma utsträckning mellan 2010 och 2014.

Vi kan konstatera att de flesta rutköparna är i förvärvsaktiv ålder (20–64 år). Den gruppen står för 62 % av alla rutavdrag och 73 % av de totalt utbetalade beloppen. Det är tydligt att gruppen äldre (65+) i genomsnitt gör lägre rutavdrag i jämförelse med gruppen förvärvsarbetande. Fördelningen efter åldersgrupper är likartad med det vi kan se från Skatteverkets undersökning från 2010. Det har endast skett en liten ökning till förmån för gruppen äldre.

En förhållandevis stor del av rutavdragen tillfaller höginkomsttagare. Sett till det samlade beloppet godkänt för utbetalning går mer än hälften till personer med en inkomst över 400 000 per år. Skillnaden i medelbelopp är betydande. Gruppen med en inkomst under 400 000 gör ett genomsnittligt avdrag på 3 616 kr och gruppen med inkomster över 400 000 gör ett genomsnittligt avdrag på 7 462 kr. Sett till antalet rutavdrag så går visserligen en större andel till personer med en inkomst under 400 tkr. Det är likafullt en liten andel i jämförelse med höginkomsttagarna. Endast 5 % gör ett rutavdrag medan 17 % av höginkomsttagarna gör rutavdrag.

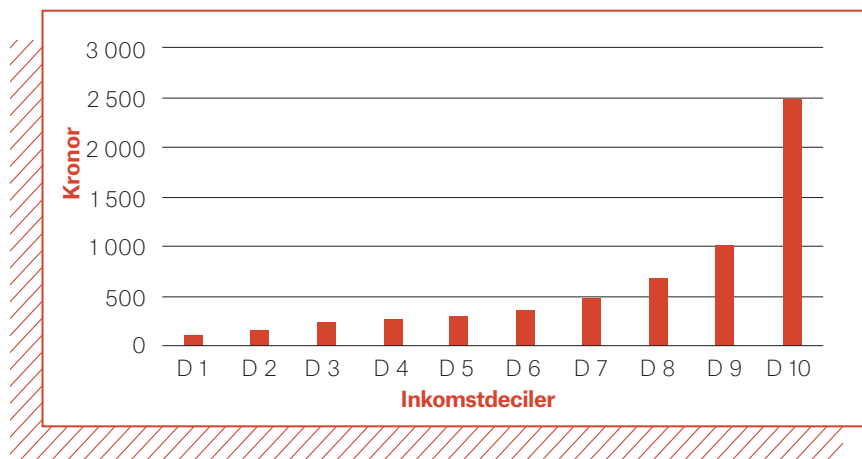
Tabell 6. Rutköpare efter kön, ålder och inkomst år 2014

Kategori	Antal			Belopp godkänt för utbetalning		
	abs. tal	dito andel av samtliga	Andel av antalet personer i aktuell grupp	mnkr	dito andel av samtliga	Genomsnitt, kr
Samtliga	60 7682	100 %	6 %	3000,2	100 %	4 937
Kön:					0 %	
Kvinnor	372 030	61 %	7 %	1782,2	59 %	4 790
Män:	235 652	39 %	5 %	1218,0	41 %	5 169
Åldersgrupp:					0 %	
Total 20+	607 619	100 %	8 %	3000,0	100 %	4 937
20–64 år	379 054	62 %	7 %	2189,6	73 %	5 776
65+ år	228 565	38 %	11 %	810,5	27 %	3 546
Skattebetalare med inkomst under/över brytpunkten för statlig inkomstskatt						
Under 400 tkr	398 998	66 %	5 %	1442,8	48 %	3 616
Över 400 tkr	208 684	34 %	17 %	1557,2	52 %	7 462

Källa: SCB (2016c)

För att i mera detalj redovisa fördelningsstrukturen har vi kartlagt rutavdraget efter inkomstdeciler. Om vi ser till hushåll är det framför allt de med höga inkomster som i praktiken får del av skatteavdraget för hushållsnära tjänster. Hushåll med låga inkomster gör förhållandevis små rutavdrag. Från medianen och nedåt är avdragets storlek mindre än 300 kr (utslaget på alla hushåll i dessa inkomstdeciler). Sett till det totala rutavdraget på 3,4 miljarder år 2015 gick drygt 15 %, motsvarande en halv miljard, till hushåll i inkomstdecilerna 1–5. Hushåll över medianinkomsten får en oproportionerligt stor del av det totala rutavdraget. Som framgår av figur 3 så ökar rutavdragets omfattning snabbt över medianen. I exempelvis den sjunde inkomstdecilen är rutavdraget omkring 500 kr och i den nionde ligger avdraget på ungefär 1000 kr. Allra mest går till den översta inkomstdecilen. I den senare uppgår rutavdraget till omkring 2500 i genomsnitt. Ser man till det totala rutavdraget gick ungefär 2 miljarder av rutavdraget på totalt 3,4 miljarder till hushåll i inkomstdecilerna 9 och 10. Vi kan konstatera att rutavdragets fördelning är betydligt skevare än det som tidigare har framkommit om hushållens konsumtion av hushållstjänster efter inkomstgrupper (se figur 3).

Figur 5. Rutavdrag fördelat efter inkomstdeciler (hela inkomstklassen) år 2015

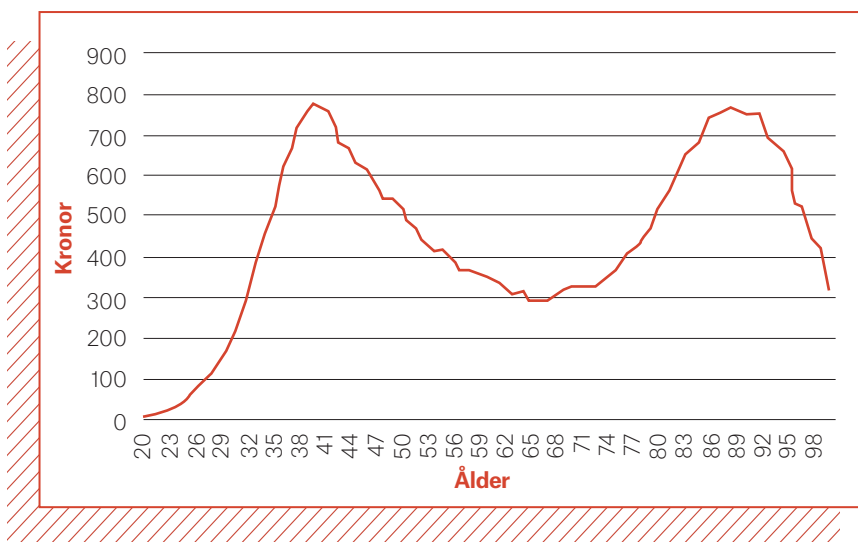

Källa:
SCB (2016c)

Rutavdraget är koncentrerat till två grupper: förvärvsarbetande personer i 30- och 40- års åldern och pensionärer över 70 år. Sett till medelbeloppet för rutavdrag efter årsklasser så är avdraget störst i åldersspannet 35–50 år och i åldersspannet 75–95. Som framgår av figur 6 så sker det en stark ökning av rutavdragets omfattning mellan 30- och 40 års-åldern. Det genomsnittliga avdraget ökar från knappt 200 kr till nästan 800 kr per person. Senare i 50-års-åldern börjar många personer att trappa ner konsumtionen av ruttjänster. Rutavdragen sjunker ner mot ungefär 300 kr per person när den genomsnittliga pensionsåldern inträder. I början av 70-årsåldern ökar konsumtionen av ruttjänster igen. Vi kan se att rutavdragen ökar starkt mellan 75 och 90. I det åldersspannet ökar rutavdragen från drygt 300 kr till 750 kr. Senare i 90-årsåldern minskar rutavdragen kraftigt. Vid 99 års ålder ligger rutavdraget på omkring 300 kr per person.

Det finns en viktig skillnad mellan hur beloppen och antalet rutavdrag fördelas över ålder. Det är betydligt färre som använder rutavdragen vid kulmen runt 40-års-åldern än vid kulmen runt 90-års-åldern. Sett till andelen av respektive åldersgrupp är det omkring 10 % av alla personer i 40-årsåldern som använder rutavdraget, medan omkring 20 % använder rutavdraget i början av 90-årsåldern. När pensionsåldern inträder är knappt 10 % rutköpare.

Figur 6. Medelbelopp för rutavdrag fördelat efter ålder (hela årsklasser) år 2015

Källa:
SCB, 2016c

Även om många äldre använder rutavdraget är fördelningen inom gruppen förhållandevis skev. Andelen äldre med låga inkomster som använder rutavdrag är lågt. Dessutom är beloppen små. Däremot är det förhållandevis vanligt att äldre personer med höga inkomster utnyttjar rutavdraget. De gör också större avdrag. Fler äldre kvinnor än män gör rutavdrag. Andelen kvinnor som gör rutavdrag uppgår till som lägst 8 % och som mest till 39 % av respektive inkomstklass. För män är motsvarande siffror 4 % respektive 27 %. Det bör dock poängteras att män har högre inkomst, men det förändrar inte bilden av att äldre kvinnor får en större skattereduktion för hushållsarbete sett både till antal och belopp i förhållande till gruppens storlek (medelavdraget per kvinna var 466 kr och 357 kr för män).

Rutavdragen fördelas olika över landet. Av det totala antalet rutköpare (ca 670 000) är en stor andel boende i Stockholm (ca 200 000). Generellt bor många rutköpare i storstäderna; ungefär 60 % av alla rutköp sker i storstads länen. Det kan jämföras med den vuxna befolkningens storlek, som uppgår till 52 % för storstads länen. I övriga landet är rutköparna betydligt färre i förhållande till den vuxna befolkningens storlek. Vi kan se att det framför allt är i glesbygdslänet som rutköpen är mer ovanliga. Lägst andel rut köpare finns det i Västerbottens län. Där fanns det knappt 10 000 rutköpare av en vuxen befolkning på knappt 200 000. Knappt 5 % av den vuxna befolkningen är rutköpare och avdraget uppgår till 160 kr i medeltal. I jämförelse med en motsvarande undersökning från Skatteverket 2010 (tabell 2) kan vi konstatera att den regionala obalansen har förstärkts något de senaste fem åren. Storstads länets andel av antalet rutköpare har ökat från 57 % till 59 %. Samtidigt har andelen av det totalt utbetalade beloppet som tillfaller storstads länet ökat från 65 % till 68 %. Det kan jämföras med att storstads länets andel av rikets befolkning har ökat från 51,4 % till 51,7 %.

**Tabell 7. Skattereduktion för hushållsarbete (rut),
efter inkomstklasser (tkr) för personer 65 år eller äldre för år 2014**

Inkomst- klasser	Antal			Andel av inkomstklassen			Total belopp, mnkr			Medelbelopp per rutavdrag, kr		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
1-39	930	4 661	5 591	4 %	8 %	6 %	2,4	13,6	16	2 581	2 918	2 862
40-79	3 959	33 096	37 055	5 %	11 %	10 %	11,9	88	99,9	3 006	2 659	2 696
80-119	9 953	37 369	47 322	6 %	13 %	11 %	30,9	102,6	133,5	3 105	2 746	2 821
120-159	13 307	25 023	38 330	7 %	16 %	11 %	43,3	78,9	122,2	3 254	3 153	3 188
160-199	10 762	14 387	25 149	9 %	18 %	12 %	39,5	52,1	91,6	3 670	3 621	3 642
200-239	6 574	8 831	15 405	9 %	18 %	13 %	25,1	33,5	58,6	3 818	3 793	3 804
240-279	5 033	6 039	11 072	10 %	18 %	13 %	21	24,5	45,5	4 172	4 057	4 109
280-319	4 079	4 294	8 373	10 %	19 %	13 %	17	18,2	35,2	4 168	4 238	4 204
320-359	3 596	3 333	6 929	11 %	19 %	14 %	15,2	14,7	29,9	4 227	4 410	4 315
360-399	3 183	2 735	5 918	11 %	21 %	14 %	14	12,1	26,1	4 398	4 424	4 410
400-499	6 146	4 207	10 353	13 %	23 %	16 %	29	20,7	49,7	4 719	4 920	4 801
500-599	3 585	2 025	5 610	15 %	28 %	18 %	18,7	11	29,7	5 216	5 432	5 294
600-799	3 964	1 632	5 596	20 %	32 %	22 %	23,1	10,2	33,3	5 827	6 250	5 951
800-999	1 711	593	2 304	23 %	37 %	25 %	10,7	4,3	15	6 254	7 251	6 510
1000+	2 140	533	2 673	27 %	39 %	29 %	17,8	4,7	22,5	8 318	8 818	8 418

Källa: Norrlandslänen har en oproportionerligt låg andel av det totala antalet rutköpare. För ser man till kvoten mellan befolkningsandel och andel rutköpare har Väster-norrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten ett index under 70. Gävleborgs län har ett högre index (80), och ligger i nivå med län som Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Jönköping, Värmland, Örebro och Dalarna. I den senare gruppen av län ligger andelen rutköpare på omkring 7 % av den vuxna befolkningen. En grupp län som ligger omkring eller strax under genomsnittet för antalet rutköpare i riket är Uppsala, Södermanland, Östergötland, Västra Götaland. I den senare gruppen av län uppgår andelen rutköpare till ungefär 8 % av den vuxna befolkningen.

Den geografiska fördelningen av rutavdraget varierar betydligt mer i belopp-hänseende. Stockholms län tar emot knappt 40 % av de totala rutbeloppet för riket. Sett till den vuxna befolkningens storlek, är den nästan 80 % mer än den förväntade (ifall alla vuxna fick lika stora rutavdrag i hela landet). Även i jämförelse med de andra storstadslänen sticker Stockholm ut. I Skåne ligger den relativa andelen i förhållande till befolkningen 14 % över, men i Västra Götaland ligger den under. Utöver Skåne är det bara Hallands län som har en relativ andel över genomsnittet för riket.

I medeltal gjorde den vuxna befolkningen i Stockholm ett rutavdrag på 777 kr år 2015. I resten av landet var medeltalet 340 kr för den vuxna befolkningen. Det innebär alltså att den vuxna befolkningen i Stockholm får mer än dubbelt så mycket av rutavdraget än övriga landet per vuxen person i genomsnitt.

Tabell 8. Rutavdragets fördelning efter län år 2015

Län	Antal köpare	Belopp, mnkr	Snitt per köpare, kr	Länets andel (%) av	Index* i förhållande till länets bef. 18-år			
					Befolkningen 18-år	Antalet rutköpare	Rutbeloppet	Antalet rutköpare
Riket	668 106	3 377	5 055	100	100	100	100	100
Stockholm	196 653	1 322	6 723	22	29	39	134	178
Uppsala	23 100	112	4 867	4	3	3	95	91
Södermanland	17 940	76	4 256	3	3	2	93	78
Östergötland	28 830	126	4 377	5	4	4	94	81
Jönköping	20 249	77	3 815	4	3	2	86	65
Kronoberg	10 504	40	3 780	2	2	1	80	60
Kalmar	13 515	47	3 487	2	2	1	81	56
Gotland	3 049	12	3 835	1	0	0	75	57
Blekinge	8 660	32	3 733	2	1	1	80	59
Skåne	101 833	498	4 893	13	15	15	118	114
Halland	23 268	118	5 089	3	3	4	109	109
Västra Götaland	98 621	468	4 743	17	15	14	88	82
Värmland	16 939	61	3 597	3	3	2	87	62
Örebro	16 308	61	3 770	3	2	2	81	61
Västmanland	17 036	75	4 383	3	3	2	93	81
Dalarna	16 060	57	3 555	3	2	2	82	58
Gävleborg	15 973	57	3 571	3	2	2	81	57
Västernorrland	11 703	41	3 502	3	2	1	69	48
Jämtland	5 619	19	3 445	1	1	1	63	43
Västerbotten	9 684	34	3 504	3	1	1	53	37
Norrbottnen	11 056	37	3 340	3	2	1	63	41
Ej specificerat	1 506	5	3 528					

Källa: SCB, 2016b; Skatteverket, ROT & RUT, 2015

Rutavdragets samspel med socio-ekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden

Rutavdraget innebär stora regionala skillnader i skattelättnader. Som undersökningen på länsnivå visade, är det storstäder i allmänhet, men Stockholm i synnerhet, som får en oproportionerligt stor andel av rutavdraget. I den länsvisa jämförelsen försvinner dock en betydande rumslig variation eftersom kommunala skillnader jämnas ut på länsnivå. För att bättre fånga upp rumsliga variationer, har vi valt att analysera rutavdragen på kommunal nivå. I redovisningen nedan följer vi SCB:s kommungruppsindelning efter tio kommungrupper (Se Appendix 1; SCB, kommuner).

De kommuner där hushåll tar emot de största rutavdragen är förortskommuner till storstäder. I den gruppen av kommuner var andelen rutköpare 11 % av den vuxna befolkningen och medelbeloppet per vuxen var 733 kr år 2015. De största rutavdragen görs (i stigande skala) i Täby, Vaxholm, Ekerö, Nacka, Sollentuna, Lidingö och Danderyd. Där uppgår rutavdraget till mellan 1100 kr och 2700 kr per vuxen. I andra änden av skalan finner vi glesbygdskommuner. Andelen vuxna personer i

glesbygd som gör rutavdrag uppgår till 4 % och det genomsnittliga beloppet ligger strax över 100 kr. Vi ser också att vuxna personer som bor i kommuner i glesa regioner gör relativt få och små rutavdrag. I de fem kommunerna med lägst rutavdrag (Åsele, Nordmaling, Malå, Dorotea och Arjeplog) uppgår avdraget till under 50 kr per vuxen.

I storstadskommuner är rutavdragen relativt frekvent sett till landet i stort, men däremot är det inte lika frekvent som i förorterna till storstäderna. I större städer ligger andelen rutköpare av den vuxna befolkningen på omkring 8 %, vilket motsvaras av förorter till samma grupp av stora städer. I dessa kommungrupper var medelbeloppet för rutavdrag per köp 4 266 respektive 4 403. Liksom för storstäder ser vi ett något högre uttag i förorten än i centrum av staden. I tätbefolkade kommuner är rutavdragen något lägre än i större städer. I de tätbefolkade kommungrupperna ligger andelen rutköpare på 7–8 %, och medelbeloppet per köp mellan 3700 och 3800 kr. I kommuner med en tydlig specialisering mot turism respektive industri är rutavdragen generellt mindre. Däremot ser vi inga större skillnader mellan typ av specialisering. Turismkommuner har en något lägre andel rutköpare per vuxen, men ett högre medelbelopp per köp.

Personer som bor i de olika kommunerna har olika förutsättningar och behov av att köpa ruttjänster. Det handlar om inkomsts- och åldersskillnader, men även institutionella skillnader som kan påverka utbud och efterfrågan på ruttjänster. I tabell 9 redovisas ett urval av ekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden efter kommungrupper. Som framgår av tabellen är inkomsterna i den förvärsarbetande befolkningen högre i de kommuner där de relativt flesta rutköparna finns. Den högsta inkomstnivån finns bland individer i förorter till storstäder (345 tkr), och den lägsta i glesbygdskommuner (258 tkr). Dessa relativa skillnader i inkomstnivå består även för gruppen personer minst 65 år gamla.

De relativa inkomtskillnaderna inom kommunerna varierar också. Vid en jämförelse mellan medelinkomst och median visade det sig att inkomstfördelningen även förefaller vara mer skev i kommunerna med de högsta inkomsterna. Detta gäller både för förvärsarbetande och för pensionärer. För den senare gruppen uppgick kvoten mellan medelinkomst och medianinkomst till strax över 120 (100 lika), i både förorterna till samt inom större städer och storstäder. I övriga kommuner uppgick kvoten till 114.

Den demografiska profilen skiljer sig mellan kommungrupper. I storstäder bor relativt färre äldre (andel äldre av totalbefolkning) än i hela riket. Tillika bor en låg andel äldre (18 %) i förorter till storstäder. I förorter till och inom större städer är andelen äldre något högre (20/21 %) än i storstäder. Gruppen äldre är dock betydligt äldre än bland glesbygdskommuner. I den senare gruppen uppgår andelen äldre till 28 %, vilket är lika högt som i turismkommuner. Kommuner i glesa regioner samt industrikommuner har en något lägre andel äldre, 25 %, men trots allt en högre andel än genomsnittet för riket (23 %).

Kommungrupperna uppvisar betydande institutionella skillnader i förhållanden som kan påverka omfattningen på rut. Ett viktigt regelverk är lagen om valfrihetssystem (LOV). Här finns stora skillnader mellan hur kommuner har valt att göra hemtjänst tillgänglig för privata aktörer. Andelen kommuner som har tillämpat LOV för hemtjänst är högst i förortskommunerna. Det är också en hög andel i större städer och i storstäder. I övriga landet är andelen LOV lägst bland glesbygdskommunerna (25 %), följt av kommuner i glesbefolkade regioner och pendlingskommuner.

Bilden ser lite annorlunda ut sett till hur många privata utförare det finns i hemtjänstverksamheten. Relativt flest utförare i förhållande till antalet äldre finns i förorter till samt inom storstäder. Förorter till större städer samt kommuner inom större städer har också relativt många privata utförare. Det är relativt färre privata utförare i glesbygds- och i industrikommunerna.

De offentliga utgifterna för vård av äldre varierar över landet. Ser man till kostnad

för vård och omsorg (enligt SoL & HSL) i ordinarie boende, hemtjänst, för äldre uppgår de till 18 tkr i genomsnitt för den äldre befolkningen (>65 år) i riket, men uppgår till över 21 tkr för glesbygdskommuner och till mellan 15 och 17 tkr i förorter till större städer och storstäder. I kommunerna inom större städer och storstäder är vård och omsorgskostnader högre, och uppgår till mellan 20 och 21 tkr per äldre. Kostnaderna är något lägre i tätbefolkade kommuner och i pendlingskommuner, liksom i turistkommuner.

Tabell 9. Rutavdragets fördelning efter kommungrupper socioekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden 2015

	Storstad	Stad	Gles kommun	Gles region	Tätbefolkad	Pendling	Storstäder	Större städer	Turism	Industri	Total
Andel rutköpare av vuxna bef. (%)	11	8	4	6	8	7	10	8	5	6	7
Medelbelopp per vuxen (kr)	733	359	111	177	282	269	537	327	199	198	313
Medelbelopp per köp (kr)	6 254	4 403	2 840	3 079	3 718	3 818	5 503	4 266	3 633	3 332	4 023
Andel äldre av bef. (%)	18	21	28	25	24	24	15	20	28	25	23
Medelink. 20-64 år (tkr)	345	292	258	274	272	274	287	281	268	270	283
Medelink. 65-år (tkr)	258	220	192	204	207	209	247	225	206	201	215
Medianink. 20-64 år (tkr)	318	290	267	281	276	279	270	282	272	280	284
Medianink. 65-år (tkr)	213	188	171	180	178	181	198	190	177	177	185
Ink.fördeln. 20-64 år	108	100	97	97	98	98	106	100	98	96	99
Ink.fördeln. 65+ år	121	117	112	113	116	115	125	119	116	114	116
Andel LOV %	84	77	25	50	69	45	33	74	50	41	57
Privata utförare per 1000 äldre	2,6	1,1	0,6	0,4	0,6	0,7	1,3	0,8	0,8	0,5	0,9
Offentliga vårdutg. per äldre (tkr)	14,6	16,7	21,2	21,2	18,5	16,6	20,8	19,0	18,3	19,0	18,0
Befolkningstäthet (inv./kvkm)	659	69	3	10	42	38	2739	91	17	27	148
Antal kommuner	38	22	20	16	35	51	3	31	20	54	290

För att analysera hur rutavdraget samspelar med socioekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden, har vi genomfört en analys på kommunal nivå. Analysen utgår från data för år 2015 och inkluderar samtliga kommuner. För att kontrollera för bakomliggande egenskaper används en paneldataregression med kommungrupper som panelidentitet. På grund av alltför hög samvariation mellan inkomstvariablerna, har vi valt att endast inkludera medelinkomst för förvärvsarbete och inkomstfördelning för pensionärer. Av samma skäl har vi valt att bara

Källa: Skatteverket (2016); SCB, 2016b; SCB, 2016g; SCB, 2016i; SCB, 2016j

Anm: Se kommungruppsindelning i Appendix 1

ta med den relativa frekvensen av privata utförare, men inte variabeln LOV-kommuner.

I tabell 10 presenteras analysen av rutavdragens bakomliggande faktorer. Resultatet visar att andelen äldre har en förväntad och positiv effekt på andel rutköpare och på medelbeloppet per vuxen. Däremot har andelen äldre en negativ effekt på storleken på rutavdraget. Detta överensstämmer väl med bilden som tidigare presenterats i den deskriptiva statistiken; många äldre köper ruttjänster, men varje belopp är relativt litet.

Medelinkomsten i kommunen har, liksom förväntat, en positiv effekt på rutavdraget. Effekten gäller både andelen rutköpare av vuxen befolkning, medelbeloppet per vuxen och storleken på rutavdraget. En skev inkomstfördelning (mätt som kvoten mellan medelvärde och median) bidrar till att öka rutavdragen. Det kan förklaras av att det finns en grupp med höga inkomster som efterfrågar ruttjänster och en grupp med låga inkomster som utför ruttjänster. Även här finner vi en positiv och signifikant effekt över hela linjen.

Sett till institutionella förhållanden, så visar undersökningen att privata utförare inte innebär att det blir en större andel rutköpare. Däremot visar analysen att medelbeloppet för rutavdraget ökar med relativt fler privata utförare. Även storleken på rutavdraget blir större med fler privata utförare. Det visar att effekten av en privatiserad hemtjänst påverkar de som redan gör rutavdrag att göra än mer omfattande rutavdrag, men däremot inte de som inte redan gör rutavdrag. Givet den fördelning av ruttjänster efter inkomster som presenterades i tabell 7, så innebär privata utförare att skillnaden mellan äldres service ökar mellan hög- och låginkomsttagare.

Offentliga utgifter för vård och omsorg har en negativ effekt på rutavdraget. Detta gäller både sett till antal och storlek på rutavdrag. En möjlig förklaring är att mindre offentliga resurser till hemtjänst leder till större inköp av ruttjänster. Den effekten är förenlig med vårt resultat. Det kan dock finnas andra möjligt tolkningar. Kommuner med stora utgifter kan stå inför en delvis annan demografisk profil och ett annat hälsoläge som ger en negativ effekt på rutkonsumtion, men en positiv effekt på offentlig finansierad hemtjänst. Ett sådant exempel skulle kunna vara gruppen personer i mycket hög ålder. Som framgick tidigare av åldersprofilen avtar rutavdraget i mycket hög ålder, samtidigt som behovet av vård och omsorg är mycket högt. Problemet med den förklaringen är att gruppen av mycket gamla personer utgör en förhållandevis liten grupp av alla äldre.

Tabell 10. Panelanalys av rutavdragets samspel med socio-ekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden

Panel A: RE-modell									
Variabler	Andel rutköpare			Medelbelopp per vuxen			Storlek på rutavdrag		
	Koef.	R.St.er.	Sig.	Koef.	R.St.er.	Sig.	Koef.	R.St.er.	Sig.
Andel äldre	0.11	0.05	0.03	7.70	4.42	0.08	-44.88	14.36	0.00
Medelinkomst	0.03	0.01	0.00	4.06	0.94	0.00	13.16	2.22	0.00
Inkomstfördelning	0.34	0.05	0.00	22.14	3.93	0.00	82.52	9.78	0.00
Privata utförare	0.16	0.11	0.15	31.90	7.90	0.00	175.92	23.03	0.00
Offentliga vårdutg.	-0.07	0.01	0.00	-2.68	1.27	0.03	-22.56	2.91	0.00
Befolkningstäthet	0.00	0.00	0.00	0.02	0.02	0.28	0.06	0.10	0.53
Konstant	-40	8	0.00	-3465	833	0.00	-7126	1010	0.00
R-sq:									
within	0.59			0.75			0.52		
between	0.92			0.98			0.98		
overall	0.70			0.85			0.78		

Panel B: FE-modell									
Variabler	Andel rutköpare			Medelbelopp per vuxen			Storlek på rutavdrag		
	Koef.	R.St.er.	Sig.	Koef.	R.St.er.	Sig.	Koef.	R.St.er.	Sig.
Andel äldre	0.15	0.04	0.00	10.57	3.88	0.02	-31.30	14.64	0.06
Medelinkomst	0.03	0.01	0.02	3.85	1.21	0.01	10.97	2.43	0.00
Inkomstfördelning	0.37	0.04	0.00	23.62	2.98	0.00	83.56	8.84	0.00
Privata utförare	0.20	0.11	0.09	32.81	9.31	0.01	120.07	25.59	0.00
Offentliga vårdutg.	-0.05	0.01	0.00	-1.93	0.97	0.08	-17.87	4.63	0.00
Befolkningstäthet	0.00	0.00	0.03	0.01	0.02	0.43	-0.05	0.05	0.42
Konstant	-44	6	0.00	-3686	730	0.00	-7144	1079	0.00
R-sq:									
within	0.59			0.75			0.52		
between	0.89			0.97			0.98		
overall	0.69			0.85			0.77		

Kostnadsjämförelse mellan privata ruttjänster och primärkommunal verksamhet

I tabell 11 redovisas prissättning, avdrag och konsumtion av ruttjänster på rutmarknaden. Utifrån uppgifter från vår intervjuundersökning (se nästföljande kapitel), framkom att bruttopriset för hemtjänst (före rutavdrag) uppgick till 275 kr per timme. Efter rutavdrag uppgick priset till knappt 140 kr per timme. Utifrån angiven månadslön, beräknas arbetskostnad (inkl. sociala avgifter) uppgå till 175 kr per timme. Det innebär att driftspåslaget (beräknad som differensen mellan arbetskostnad och nettopris) eller bruttovinsten (vinst och kapitalförslitning) var 45 kr per arbetstimme och moms 55 kr per arbetstimme.

För år 2015 uppgick rutavdraget till 3,4 miljoner. Det ger ett totalt värde på 6,8 miljoner brutto i utförarledet. Det kan jämföras med den privata konsumtionen av hushållstjänster som uppgick till knappt 9 miljarder totalt år 2015 (där en rad tjän-

ster som inte faller under rutavdraget kan hänföras). Ser vi till enbart till ruttjänsterna så omfattar de knappt 50 miljoner arbetstimmar, varav hälften uppstår via rutavdraget givet att samma konsumtionsutrymme avsätts för tjänsten. Rent statistiskt motsvarar således rutavdraget 25 miljoner arbetstimmar. Det kan jämföras med den svarta städmarknaden som Skatteverket uppskattade till 7,4 miljoner arbetstimmar innan rutavdraget infördes.

Tabell 11. Ruttjänst marknad, priser, avdrag och konsumtion

	Kronor	Arbetade timmar, miljoner	Värde, mkr
<i>Vit städmarknad</i>			6 754
Lön inkl. sociala avg.	175		
Driftspåslag	45		
Moms	55		
Bruttopris	275	24,6	
Rutavdrag	-138	24,6	3 377
Netto för köpare	138	49,1	
<i>Svart städmarknad</i>		7,4	
Svart pris, högt	150		1 110
Svart pris, lågt	95		703
<i>Vit (-) Svart marknad</i>			
Prisskillnad, högt	-13		
Prisskillnad, lågt	43		

Källa: Beräkningar baserade på Skatteverket (2016); Skatteverket (2011)

Till skillnad från Skatteverkets undersökning från år 2011 (referensår 2010), så förefaller bruttopriserna på rutmarknaden vara lägre idag. Skatteverket uppskattade bruttopriset till 373 kr/timme för städning före rutavdrag. Skatteverkets undersökning av den svarta marknaden visar att en motsvarande (svart-)tjänst kostade 147 kr/timme. Det var ett förvånansvärt högt pris, med tanke på att det genomsnittliga svartpriset i ekonomin låg på knappt 90 kr/timme vid den tiden. Med dagens priser på rutmarknaden så är förmodligen den svarta marknaden helt undanträngd om det högre svartpriset gäller och delvis undanträngd om det lägre svartpriset gäller. Omräknat i värden så innebär det att mellan en halv till drygt en miljard i svart konsumtion har omvandlats till vit konsumtion. Det har bidragit till att arbetsvillkor och rättigheter för arbetstagare har förbättrats.

Utän rutavdraget hade den svarta marknaden mest troligt varit större eftersom det vita bruttopriset skulle ligga mellan 125–180 kr/timme över det svarta priset. Det skulle även få effekter på arbetsutbudet för de som köper ruttjänster. Som framgår av Halldén och Stenbergs (2015) studie, har arbetsutbudet för gifta kvinnor, som gör ett rutavdrag motsvarande 40–80 timmar, ökat i motsvarande grad som inköpen av ruttjänster omräknat i arbetstimmar. Utväxlingen är lägre för de gifta kvinnor som gör ett rutavdrag lägre än motsvarande 40 timmar eller högre än 80 timmar. Även om ett slopat rutavdrag, allt annat lika, skulle leda till minskade skatteintäkter via moms och inkomstskatter (men minskat skattebortfall via rutavdraget), kan man diskutera ifall rutavdraget är det mest effektiva verktyget för att åstadkomma ett ökat arbetsutbud bland kvinnor. Det kan finnas åtgärder inom exempelvis barn- och/eller äldreomsorg som också kan bidra till att öka kvinnors arbetsutbud och bidra till

ökad jämställdhet. Särskilt bland kvinnor som inte har möjlighet att göra rutavdrag motsvarande 40–80 timmar.

Det finns dock anledning att fundera över målkonflikten mellan minskat svart arbete, ökat arbetsutbud och ökade skatteeffekter, å ena sidan och rutavdraget nackdelar sett ur ett fördelningspolitiskt perspektiv å andra sidan. Utifrån ett rättviseperspektiv är det mer rimligt att se till behov, framförallt för äldre och barnfamiljer med begränsade resurser, än sett till köpkraft ur ett renodlat marknadsekonomiskt perspektiv. Ett ytterligare rättviseargument skulle kunna vara att offentlig myndighet erbjuder bättre arbetsvillkor.

Rent fördelningspolitiskt är det rimligt att hemtjänster utförs utifrån en behovsprincip i offentlig verksamhet. För att mycket förenklat visa vad en omläggning från privat till offentliga hemtjänster innebär, har ruttjänster/avdrag omräknats till kommunal verksamhet. Beräkningen är helt statisk och bortser helt från de dynamiska effekter som skulle uppstå i den privatfinansierade konsumtionen och på intäktsidan i offentliga finanser.

Utifrån beräkningar baserade på nationalräkenskaperna så uppskattas bruttopriset per arbetstimme uppgå till ungefär 300 kr per timme i primärkommunal verksamhet. Det innebär en arbetskostnad på 243 kr per timme, och en kapitalförslitning och produktskattedifferens (driftspåslag) på 57 kr per timme. Omräknat till månadslön för heltid motsvarar det 28 024 kr per månad. Det ligger strax över uppgifterna från lönestrukturstatistiken som uppskattar genomsnittlig månadslön till 27 200 i primärkommunal verksamhet för år 2014. Diskrepansen är svår att exakt fastställa. Det kan motsvara viss löneökning eller hänga samman med olika principer för beräkningar av arbetstimmar i nationalräkenskaperna och i lönestatistiken. Oaktat den diskrepansen förefaller löneläget i primärkommunal verksamhet ligga över genomsnittslönerna för ruttjänster. I det senare fallet uppskattas månadslönen i genomsnitt uppgå till 20 000 kr per månad.

I ett försök att särredovisa verksamhetsområdet (primär)kommunala social- och omsorgstjänster, har vi utgått från månadslönen 2015 (2014 års lön [25700] uppräknat med 3 % löneökning) och motsvarande driftspåslag för kommunal verksamhet totalt. Det senare riskerar att bli missvisande ifall det finns stora skillnader i kapitalförslitning. I den kommunala verksamheten totalt uppskattas den till 10 % av bruttokostnaden. Givet att det överensstämmer med social- och omsorgsverksamhet, så skulle det motsvara ett bruttopris på 284 kr per arbetstimme.

Om vi utgår från kostnadsbilden enligt nationalräkenskaperna motsvarar rent bokföringsmässigt rutavdraget 11,2 miljoner arbetstimmar i primärkommunal sektor. För social- och omsorgsverksamhet skulle det innebära 11,9 miljoner arbetstimmar. För primärkommunal verksamhet totalt skulle det, allt annat lika, innebära en ökning i arbetade timmar med 0,7 %. Den enkla bokföringsmässiga beräkningen överdriver dock effekten vid oförändrade skatter. Rutavdraget ökar skatterna via minskat svartarbete, ökat arbetsutbud och momsintäkter. Om samma effekt ska kvarstå förefaller höjda skatter oundvikliga. Valet mellan fördelningspolitiska och arbetsrättsliga effekter och minskat svartarbete, ökat arbetsutbud och ökade skatter är den målkonflikt som bör man ta hänsyn till vid val av organisationsform.

Tabell 12. Ruttjänster motsvarighet i primärkommunal verksamhet

	Kronor Totalt	Kronor Soc. & omsorg	Arbetade timmar, miljoner Totalt	Värde, mkr Totalt
Omfattning			1 534,2	460 849
Lön inkl. sociala avg.	243	230		
Driftspåslag	57	54		
Bruttopris	300	284		
Rutavdrag		11,9	11,2	3 377
Kommun inkl. rut			1 545	464 226

Källa:
SCB, 2016d

Kartläggning av anställningsförhållanden och arbetsvillkor

För att få en övergripande bild av hur anställningsförhållanden och arbetsvillkor ser ut i den privata hemtjänstsektorn genomfördes en strukturerad telefonbaserad intervjustudie med hemtjänstföretag under mars och april 2016. Företagen valdes ut slumpvis via Eniros företagsregister med hjälp av sökordet hemtjänst. Totalt kontaktades 139 företag. Det visade sig vara mycket svårt att komma i kontakt med företagen. Majoriteten av alla utvalda företag svarade aldrig i telefon. Företag som inte svarade på första uppringningen kontaktades ytterligare två gånger. Av de totalt 139 slumpvis utvalda företagen tackade 45 företag (32 %) ja till att delta i undersökningen, 15 företag (11 %) tackade nej till att delta i undersökningen och 79 företag (57 %) svarade aldrig i telefon. Av de företag som tackade ja var 24 verksamma i Stockholms län och 21 i övriga län i Sverige. Samtliga personer som besvarade frågorna var chefer och/eller ägare.

Företagen som tackade ja till att delta i undersökningen svarade på frågor om hur länge de hade funnits på marknaden, hur många kunder de hade som var 65 år och äldre, om de sålde hushållsnära tjänster och priset för en timma städning före skatteavdraget, hur många anställda de hade och de anställdas kön, ålder, födelseland och sysselsättningsgrad, personalomsättning, medellön inklusive högsta och lägsta utbetalda lön, hur många kunder per dag personalen besöker, om personalen har tillgång till personalrum och om personalen vid behov får använda kundens toalett, hur lång lunchrast personalen har rätt till, om arbetskläder och transportmedel ingår i anställningen, om företaget anlitar personer med F-skattsedel för att utföra ruttjänster samt om de använder sms-pool för tillfälliga korta vikariat.

I den här studien redovisas företagens svar i tabellform. Två olika jämförande redovisningar av företagens svar presenteras. En avser jämförelser mellan hemtjänstföretag som har respektive inte har tecknat kollektivavtal och en jämförelse avser hemtjänstföretag verksamma i Stockholms län respektive företag verksamma i övriga län i Sverige.

Jämförelse av företagen med avseende på ruttjänster, storlek och antal verksamma år

Majoriteten av företag som tackade ja till att delta i undersökningen angav att de flesta av deras kunder var äldre personer som valt dem som hemtjänstutförare efter att de fått omsorgsinsatser beviljade av kommunen. De flesta av företagen var således omsorgsföretag och endast en liten andel var hushållstjänstföretag (tabell 13 och 14). Företag som var inriktade på att utföra biståndsbedömd hemtjänst angav också att hushållsnära tjänster var marginella för deras verksamhet. Om de sålde hushållsnära tjänster fungerade dessa som ett komplement för deras befintliga kunder, dvs. i fall en befintlig omsorgskund önskade extra städning utöver den tid som beviljats genom biståndsbeslut kunde de utföra detta mot en avgift. Några av omsorgsföretagen angav också att de slutat sälja eller planerade att sluta sälja hushållsnära tjänster då de upplevdes som marginella och inte heller särskilt lönsamma. I medeltal angav företagen att en timmas städning kostade 275 kr före rutavdraget. Företag som saknade kollektivavtal begärde emellertid ett högre pris (tabell 13). Likaså var priset för städning högre i Stockholms län än i övriga Sverige (tabell 14).

Beträffande storlek och antal år de varit verksamma på hemtjänstmarknaden var det stor spridning bland företagen som deltog i undersökningen. En del företag var nystartade enmansföretag medan andra var stora och etablerade hemtjänstföretag.

I medeltal hade företagen varit aktiva i sju år på hemtjänstmarknaden. Här var det emellertid stor skillnad mellan företag som hade tecknat kollektivavtal och de som inte hade det (tabell 13) samt mellan företag verksamma i Stockholms län samt i övriga delar av Sverige (tabell 14).

Tabell 13. Hemtjänstföretag med och utan kollektivavtal, jämförelser av företagens struktur

	Företag med kollektivavtal	Företag utan kollektivavtal	Totalt
Antal företag	29	16	45
Antal kunder	5 001	565	5 566
Antal anställda	2 411	208	2 619
Andel (%) företag som enbart säljer hushållsnära tjänster	7	25	13
Pris för en timme städning före rutavdrag (medeltal)	251	317	275
Antal år på marknaden (medeltal)	9	3	7
Antal anställda per företag (medeltal)	83	13	58

Tabell 14. Hemtjänstföretag i Stockholms län samt i övriga län, jämförelser av företagens struktur

	Företag i Stockholms län	Företag i övriga län	Totalt
Antal företag	24	21	45
Antal kunder	4 499	1 067	5 566
Antal anställda	2 010	609	2 619
Andel (%) företag som enbart säljer hushållsnära tjänster	8	19	13
Pris för en timma städning före rutavdrag (kr, medeltal)	291	257	275
Antal år på marknaden (medeltal)	7	7	7
Antal anställda per företag (medeltal)	82	29	58
Andel (%) företag som saknar kollektivavtal	42	29	36

Hemtjänstföretag verksamma utanför Stockholms län visade sig vara förhållandevis små jämfört med företagen som var aktiva i Stockholm. Detta kan förklaras med att flera kommuner i Stockholms län har upphandlat eller tillämpat kundval i hemtjänsten under en förhållandevis lång tidsperiod jämfört med kommuner i övriga delar av Sverige. Hemtjänstföretag har således funnits förhållandevis längre i Stockholms län än i övriga Sverige och har därför haft längre tid att etablera sig och växa här än i övriga delar av landet.

Det visade sig också att hemtjänstföretag som saknade kollektivavtal både var mindre och förhållandevis nya på marknaden jämfört med företag som hade tecknat kollektivavtal (tabell 13). Flera av de mindre företagen som inte hade tecknat kollektivavtal angav emellertid att de avsåg att teckna kollektivavtal inom kort. Det var också en högre andel företag i Stockholms län som saknade kollektivavtal jämfört med företag i övriga delar av Sverige (tabell 14).

Jämförelse av personalens kön, ålder, födelseland samt sysselsättningsgrad

I likhet med den nationella bilden av omsorgspersonal som presenterades i kapitel 3 hade även de företag som deltog i undersökningen mest kvinnlig personal. Högst andel kvinnor hade företag utan kollektivavtal (90 %) och lägst andel kvinnor hade företag verksamma i andra län än Stockholm (79 %).

Tabell 15. Hemtjänstföretag med och utan kollektivavtal, de anställdas kön, ålder, födelseland och sysselsättningsgrad

	Företag med kollektivavtal	Företag utan kollektivavtal	Totalt
Anställdas ålder (medeltal)	36	30	33
Andel (%) kvinnor av anställda	86	90	86
Andel (%) utrikes födda av anställda	41	36	40
Andel (%) av anställda som arbetar heltid	25	37	26
Andel (%) av anställda som arbetar deltid	47	31	45
Andel (%) av anställda som arbetar timtid	28	32	29

När det gäller personalens ålder och andel utrikes födda så avviker hemtjänstföretagen i den här studien från den nationella bilden. Personalen i de företag som deltog i den här undersökningen var yngre än omsorgspersonal generellt. Yngst personal hade företag som saknade kollektivavtal (tabell 15). Medelåldern för personalen i denna grupp företag var 30 år, jämfört med 36 år för företag som hade tecknat kollektivavtal. Hemtjänstföretag i Stockholms län hade också något yngre personal än företag i övriga delar av landet.

Tabell 16. Hemtjänstföretag i Stockholms län samt i övriga län, de anställdas kön, ålder, födelse land och sysselsättningsgrad

	Företag i Stockholms län	Företag i övriga län	Totalt
Anställdas ålder (medeltal)	32	33	33
Andel (%) kvinnor av anställda	88	79	86
Andel (%) utrikes födda av anställda	47	19	40
Andel (%) av anställda som arbetar heltid	25	30	26
Andel (%) av anställda som arbetar deltid	48	38	45
Andel (%) av anställda som arbetar timtid	27	32	29

Vidare var andelen utrikes födda av personalen betydligt högre i de företag som deltog i den här studien. Andelen utrikes födda bland anställda i de företag som intervjuats i den här undersökningen var 40 %. Det kan jämföras med andelen utrikes födda bland omsorgspersonal i Sverige som är ungefär 19 till 24 % beroende på yrkeskategori (se kapitel 3). Högst andel utrikes födda av personalen hade hemtjänstföretag i Stockholms län. Där var andelen utrikes födda bland personalen 47 % medan andelen utrikes födda i övriga län var endast 19 % (tabell 16).

Beträffande personalens sysselsättningsgrad så överensstämmer svaren från de företag som ingick i den här undersökningen generellt med den nationella bilden. Majoriteten av omsorgspersonalen arbetade deltid även i de företag som intervjuats i den här studien. Totalt var det emellertid något mindre andel av personalen som enbart arbetade timtid i den här undersökningen, 29 %, att jämföra med 32 % bland hemtjänstföretag generellt (Socialstyrelsen, 2015). Men bruket av timanställningar varierade emellertid mellan de olika kategorierna av företag som ingick i denna studie. I företag som saknade kollektivavtal samt i företag som inte var verksamma i Stockholms län var det 32 % av personalen som arbetar timtid, medan andelen timanställd personal var lägre i företag som har kollektivavtal samt i Stockholms län.

Jämförelse av löner och lönespridning

Beträffande löner så låg företag som deltagit i den här undersökningen generellt lägre än riksgenomsnittet för privata vård- och omsorgsföretag (se kapitel 3). Men företag utan kollektivavtal samt företag i Stockholms län betalade en något högre månadslön än företag med kollektivavtal samt företag verksamma i andra delar av landet än Stockholm (tabell 17 och 18).

I detta sammanhang är det emellertid viktigt att tolka resultaten med försiktighet. För det första baseras uppgifterna nedan om löner på ett förhållandevis litet antal företag, vilket gör att varje värde får ett stort genomslag för helheten. För det andra bygger uppgifterna om löner på självrapportering. Självrapportering av månadslöner kan vara problematiskt eftersom personer kan tolka vad som ska ingå i månadslön olika (t.ex. inkludera eller utesluta tillägg som ob). Trots att intervjupersonerna i denna studie fick instruktioner om att rapportera uppgifter om grundlön, är det givetvis möjligt att några ändå valt att inkludera tillägg. Timlönen kan därför vara ett bättre jämförelsemått än månadslönen. Slutligen är andelen enpersons företag

förhållandevis hög inom gruppen företag som saknar kollektivavtal (tabell 17). Enpersonsföretagen avviker kraftigt från övriga företag eftersom de har en mycket varierande inkomst beroende på hur många uppdrag de har per månad. Några enpersons företagare uppgav exempelvis att högsta respektive lägsta månadslönen kunde variera mellan 67 000 kr och 0 kr (se anmärkning tabell 17). Såväl månadslönen som timlönen (medeltal) ligger också högre för enpersons företagare än för övriga företag (uppgifter ej redovisade här). Sammanfattningsvis kan därför dessa avvikelser bidra till att förklara löneskillnaderna mellan företag som har respektive saknar kollektivavtal.

Tabell 17. Löner och lönespridning inom hemtjänstföretag med och utan kollektivavtal

	Företag med kollektivavtal	Företag utan kollektivavtal	Totalt
Antal företag	29	16	45
Andel (%) enpersons företag	0	25	9
Månadslön (kr, medeltal)	22 861	24 121	23 282
Timlön (kr, medeltal)	130	133	131
Månadslön (kr, medeltal)	19 587	20 039	19 737
Högsta utbetalad månadslön (kr)	40 000	35 000	40 000
Lägsta utbetalad månadslön (kr)	14 175	18 000	14 175

Anm. I tabell 17 har enpersons företag uteslutits från uppgifter om högsta respektive lägsta löner då uppgifter om löner för enpersons företagare avviker kraftigt från anställda. Enpersons företag har angivit att månadslönen kan variera från 0 kr till 67 000 beroende på hur många uppdrag de har. Den beräknade månadslönen på basis av timlön utgår från full heltidstjänst (1808) timmar.

Tabell 18. Löner och lönespridning inom hemtjänstföretag i Stockholms län samt i övriga län i Sverige

	Företag i Stockholms län	Företag i övriga Sverige	Totalt
Antal företag	24	21	45
Andel (%) enpersons företag	17	0	9
Månadslön (kr, medeltal)	23 221	22 234	23 282
Timlön (kr, medeltal)	130	124	127
Högsta utbetalad månadslön (kr)	40 000	27 500	40 000
Lägsta utbetalad månadslön (kr)	19 000	14 175	14 175

Totalt sett var också lönespridningen förhållandevis stor. Högsta utbetalade månadslönen var 40 000 kr och den lägsta utbetalda lönen var 14 175 kr. Det skilde alltså 25 825 kr mellan den högsta och lägsta utbetalda månadslönen. Den högsta lönespridningen fanns här inom gruppen företag som hade tecknat kollektivavtal (25 825 kr) medan den lägsta lönespridningen fanns inom gruppen företag i övriga Sverige (13 325 kr).

Anm.
Se tabell 17

En förklaring till varför lönespridningen var lägst inom företag verksamma utanför Stockholms län kan vara att dessa företag ibland angav under telefonintervjun att de utgick från lönenivåerna inom kommunens hemtjänst. Liknande svar framkom inte i intervjuerna med företag verksamma i Stockholms län. Vidare angav en del företag verksamma utanför Stockholms län att de satte löner "enligt avtal". I dessa fall verkade således kollektivavtalet tolkas som ett slags tak snarare än golv för lönesättningen.

Jämförelse av arbetsvillkor

Generellt beskrivs arbetet inom hemtjänsten som både tungt och stressigt. Som tidigare nämnts råder det emellertid stor osäkerhet om hur arbetsvillkoren ser ut inom hemtjänstföretag och/eller hushållstjänstföretag. Intervjustudier indikerar att personalen inom båda typerna av företag kan befinna sig i en mycket utsatt position (Gavanas & Calleman, 2013; Thörnquist, 2013). En studie av hemtjänstföretag beskriver exempelvis att personalen inte får använda kundens toalett utan måste åka till kontoret eller använda offentliga toaletter, något som kan bli svårt att planera om personalen arbetar hos många kunder under dagen (Thörnquist, 2013).

Den generella bilden av hemtjänsten som ett arbete som kännetecknas av hög stress återspeglas i svaren från de företag som ingick i den här studien. Ett företag angav exempelvis att personalen kunde ha så mycket som 20 kunder under en och samma dag (tabell 19 och 20). Cirka hälften av företagen svarade emellertid att personalen hade 5 till 10 kunder per dag. Vidare hade personal som arbetade med hushållsnära tjänster lägre antal kunder per dag. Både hushållstjänstföretag och omsorgsföretag angav att personal som arbetade med exempelvis städning hade cirka 2 kunder per dag.

Tabell 19. Arbetsvillkor inom hemtjänstföretag med och utan kollektivavtal

	Företag med kollektivavtal	Företag utan kollektivavtal	Totalt
Maximalt antal kunder/dag	20	15	20
Minst antal kunder/dag	2	2	2
Lunchrast (minuter, medeltal)	45	30	40
Andel företag som har som policy att personalen inte får använda kundens toalett	10	25	16
Andel företag som tillhandahåller arbetskläder	97	88	93
Andel företag som tillhandahåller företagsbil	93	75	87
Andel företag som tillhandahåller månadskort eller motsvarande hos kollektivtrafik	28	19	24
Andel företag som tillhandahåller cykel	83	68	78
Andel företag som anlitat personer med F-skattsedel för att utföra hushållsnära tjänster	17	25	20
Andel företag som använder sms-pool för tillfälliga kortvariga vikariat	24	6	18

Tabell 20. Arbetsvillkor inom hemtjänstföretag i Stockholms län samt i övriga län i Sverige

	Företag i Stockholms län	Företag i övriga delar av Sverige	Totalt
Maximalt antal kunder/dag	20	10	20
Minst antal kunder/dag	2	2	2
Lunchrast (minuter, medeltal)	37	40	40
Andel företag som har som policy att personalen inte får använda kundens toalett	21	10	16
Andel företag som tillhandahåller arbetskläder	92	95	93
Andel företag som tillhandahåller företagsbil	83	90	87
Andel företag som tillhandahåller månadskort eller motsvarande hos kollektivtrafik	29	19	24
Andel företag som tillhandahåller cykel	67	90	78
Andel företag som anlitar personer med F-skattsedel för att utföra hushållsnära tjänster	21	19	20
Andel företag som använder sms-pool för tillfälliga kortvariga vikariat	8	25	18

I medeltal svarade företagen att personalen hade 40 minuters lunchrast. Men för personal som arbetade i företag utan kollektivavtal var lunchrasten kortare och låg i medeltal på 30 minuter. De flesta företag svarade också att det inte ingick några andra raster i anställningen (svaren ej redovisade här) utan personalen fick ta pauser under förmiddag och eftermiddag utifrån hur det passade in i schemat.

Beträffande toalettbesök svarade majoriteten av företagen att de inte hade någon policy om denna fråga. Om kunden gav sitt godkännande var det tillåtet att använda dennes toalett vid behov. Men det var något fler företag som inte hade kollektivavtal (tabell 19) samt företag verksamma i Stockholms län (tabell 20) som uppgav att personalen inte fick använda kundens toalett. I dessa fall fick personalen åka till kontoret eller använda offentliga toaletter.

Merparten (93 %) av företagen som deltog i den här studien angav att de tillhan-

dahöll arbetskläder. Det var emellertid viss skillnad mellan olika grupper av företag. Bland företag som saknade kollektivavtal var det färre som svarade att de tillhandahöll arbetskläder jämfört med företag som hade tecknat kollektivavtal. Vidare svarade majoriteten av alla företag att de tillhandahöll företagsbil och/eller cykel för att personalen skulle kunna transportera sig mellan kunder. Företagsbil var emellertid vanligare bland företag som hade tecknat kollektivavtal samt inom företag verksamma utanför Stockholms län. En mindre andel företag angav också att de betalade månadskort eller motsvarande hos kollektivtrafiken för att personalen skulle kunna transportera sig mellan kunder.

När det gäller utförandet av enbart hushållsnära tjänster svarade de flesta av företagen att de använde sin egen personal till att utföra dessa tjänster. Men nio företag (20 %) uppgav att de anlidade personer med F-skattsedel istället för att använda egen personal till att utföra hushållsnära tjänster. I dessa fall kunde det exempelvis röra sig om enpersons företagare som anlidades som underleverantör av hushållsnära tjänster. Detta förfarande var något vanligare bland företag som saknade kollektivavtal samt bland företag verksamma i Stockholms län.

Slutligen angav åtta av företagen (18 %) att de använde sms-pool om de behövde kalla in personal för tillfälliga och kortvariga vikariat. Användandet av sms-pool var också vanligare bland företag med kollektivavtal samt bland företag verksamma utanför Stockholms län. De flesta företag svarade dock att de inte använde sms-pool utan ringde upp personalen för att exempelvis höra vem som snabbt kunde vikariera för en sjuk kollega. De mindre företagen svarade också att vid kortare vikariat som handlade om att täcka upp vid akut sjukdom var det oftast samordnaren och/eller ägaren av företaget som själv ryckte in.

Slutdiskussion

Syftet med denna rapport har varit att undersöka den framväxande marknaden för hushålls- och omsorgstjänster för äldre personer. Vi har kartlagt hur rutavdrag och konsumtion av hushållsnära tjänster är fördelat mellan grupper, visat hur rutavdrag samspekar med hemtjänst för äldre personer samt gjort en mindre studie av hur kollektivavtal, löner och arbetsvillkor ser ut i de företag som både erbjuder hemtjänst och hushållsnära tjänster till äldre personer.

Undersökningen av rutköparna visar att äldre personer står för en betydande del av den framväxande marknaden av hushålls- och omsorgstjänster. Den största andelen personer som använder rutavdraget inom respektive ålderskohort är mellan 85 och 95 år. Ungefär 20 % är rutköpare i den gruppen. Vi kan också konstatera att RUT samvarierar starkt med inkomst. Det är till stor del hushåll med höga inkomster som rutavdraget går till. Uppmot 60 % av rutavdraget går till höginkomsttagare i decilerna 9 och 10. Strax över 15 % av rutavdraget går till median- och låginkomsthushåll (decilerna 1–5). Sett till den geografiska fördelningen av rutavdraget visar det sig att Stockholm sticker ut från övriga landet. Sett till befolkningens storlek är rutavdraget nästan 80 % större i Stockholm än i övriga landet. I en statistisk analys av hur rutavdraget samspekar med den rumsliga variationen i socioekonomiska, demografiska och institutionella förhållanden, visar vi att LOV bidrar till att öka rutavdragens belopp per vuxen och storleken på rutavdraget. Fler privata utförare i hemtjänsten ger alltså ett större rutavdrag.

Sett till rutavdragets storlek och fördelningen efter åldersgrupper är det en liten del av de offentliga resurser som används för att möta äldre människors behov. Men även om resurserna som går ut via RUT är av mindre betydelse för de totala offentliga resurserna, så är fördelningen likafullt skev. Det är hushåll med höga inkomster som kan och har möjlighet att använda RUT. Det riskerar att bidra till negativa fördelningspolitiska effekter för fattiga äldre.

Ett alternativ för att minska de negativa fördelningspolitiska aspekterna av rutavdraget skulle kunna vara att flytta över resurserna från RUT (3,4 miljarder år 2015) till vård- och omsorgsverksamhet inom den primärkommunala sektorn. En ren bokföringsmässig analys visar att det skulle öka antalet arbetstimmar med knappt tolv miljoner i den offentliga verksamheten. Däremot är det mindre troligt att detta skulle kunna realiserats utan skattechöjningar. Rutavdraget har minskat svartarbetet och ökat arbetsutbudet bland framför allt förvärvsarbetande gifta kvinnor, vilket inneburit ökade inkomstskatte- och momsintäkter för den offentliga sektorn. Det riskerar därmed att både minska inkomster via skatter och försämrade villkor och rättigheter för arbetstagare.

Undersökningen har även omfattat en undersökning av företag inom hemtjänst. Men då företagsundersökningen bestått av ett begränsat urval (45 företag) är det för litet för att vi ska kunna dra några generella slutsatser om hela landet. Men vår studie kan emellertid bidra till att väcka frågor om det aktuella läget. Frågorna berör framför allt situationen inom den privata hemtjänsten, eftersom de flesta av företagen som tackade ja till att delta i vår studie var omsorgsföretag och inte hushållstjänstföretag.

Tillgänglig statistik visar att både hushållstjänstbranschen och hemtjänstbranschen karaktäriseras av en obalans mellan små och stora företag. Numerärt sett är de små företagen i majoritet samtidigt som de stora företagen dominerar marknaden sett till omsättning och vinster. Små hushållstjänst- och hemtjänstföretag befinner sig därför i ett utsatt läge och har svårt att hävda sig i konkurrensen som råder inom båda branscherna. Många av de små företagen ägs och styrs också av kvinnor. Vidare är andelen egenföretagare hög, särskilt inom hushållstjänstbranschen.

Vår undersökning indikerar att det framför allt är små och förhållandevis nystartade hemtjänstföretag som saknar kollektivavtal. Men vår studie antyder också

att den kommunala omsorgspolitiken kan ha betydelse för hur företag agerar (jfr Trydegård & Thorslund, 2010). Ett uttryck för att den kommunala politiken har betydelse är att i vår studie saknade 42 % av företagen i Stockholms län kollektivavtal. Andra undersökningar uppskattar att cirka hälften av hemtjänstföretagen i Stockholms stad saknar kollektivavtal (Erlandsson m.fl. 2013). Mot den bakgrunden kan det vara befogat att ställa frågan i vilken utsträckning kommunal omsorgspolitik påverkar anställningsförhållanden och arbetsvillkor inom privat driven hemtjänst. Förvisso kan inte kommuner som tillämpar LOV ställa krav på hemtjänstföretag att de ska ha kollektivavtal. Men kommuner kan inom ramen för LOV inkludera krav på "avtalsliknande former" i förfrågningsunderlaget som bestämmer villkoren som gäller för företag som vill bli godkända av kommunen som hemtjänstutförare. Är det så att kommuner i Stockholms län helt enkelt fört en mer tillåtande politik gentemot hemtjänstföretag och inte ställt motkrav att företagen ska garantera personalen villkor som ska motsvara de i gällande kollektivavtal? Eller är det bara så att kommunernas benägenhet och möjlighet att ställa krav på hemtjänstföretagen styrs av hur många företag det finns på marknaden? Rimligtvis borde det vara enklare att granska villkoren för personalen i kommuner som bara har ett fåtal hemtjänstföretag än exempelvis i Stockholms stad som har över 100 aktiva hemtjänstföretag. Å andra sidan borde kommuner som har många aktiva hemtjänstföretag kunna utnyttja konkurrensen till att driva på en utveckling där endast företag som erbjuder acceptabla villkor för personalen blir godkända som hemtjänstutförare.

En annan indikation på att den lokala omsorgspolitiken kan påverka den privata hemtjänstbranschen är lönesättningen. Som diskuteras i den här studien är kommunen fortfarande den största arbetsgivaren inom hemtjänsten. De villkor som råder inom den kommunala hemtjänsten påverkar därför rimligtvis även den privata hemtjänsten. I den här studien angav framför allt hemtjänstföretag som var verksamma utanför Stockholms län att lönenivån i den kommunala hemtjänsten fungerade som måttstock för den egna lönesättningen. Låga löner i den kommunala hemtjänsten motiverar således låga löner i de privata hemtjänstföretagen.

Beträffande lönenivåer så låg de under riksgenomsnittet för omsorgspersonal i de företag som ingick i den här undersökningen. Om det beror på det begränsade urvalet eller om hemtjänsten generellt präglas av lägre löner än vad som gäller för exempelvis särskilda boenden är svårt att avgöra. På den nationella nivån särredovisas inte löner för omsorgspersonal beroende på om de arbetar inom hemtjänst eller särskilt boende, inte heller beroende på om de arbetar inom kommuner eller lands-ting. Det går således inte att göra några jämförelser mellan vår studie och nationella förhållanden. Däremot indikerar vår studie att hemtjänsten är en låglönebransch där lönespridningen kan vara väldigt stor, både inom företag som tecknat kollektivavtal och inom företag som inte har det.

Vilka är det då som arbetar inom den privata hemtjänsten? Vår studie antyder att det är förhållandevis yngre kvinnor, varav många också är utrikes födda. I synnerhet i Stockholms län, där företagen angav att nästan hälften av personalen var född i ett annat land än Sverige. I likhet med kommunalanställd omsorgspersonal uppgav även företagen i vår studie att majoriteten av personalen arbetade deltid. Däremot hade företagen i vår studie som hade kollektivavtal samt företag verksamma utanför Stockholms län en något lägre andel timanställd personal än inom privat hemtjänst generellt. Men trots detta indikerar vår studie att prekära anställningsformer är ett problem inom den privata hemtjänsten. Vår studie antyder också att prekära anställningsformer främst är ett problem som drabbar förhållandevis unga och utrikes födda kvinnor, då företagen rapporterade att en stor andel av deras anställda hade denna sociodemografiska profil. Även om det var en mindre andel av företagen som angav att de använder SMS-pool för tillfälliga och kortvariga vikariat, kan förekomsten av denna praxis inom branschen sägas uppmuntra till prekära anställningsformer.

Arbetsvillkoren inom hushållstjänstföretag och den privata hemtjänsten är ett outforskat område. Tidigare intervjustudier indikerar emellertid att framför allt LOV medfört en ökad risk för osäkra anställningsförhållanden och bristande arbetsmiljö inom hemtjänsten (de los Reyes, Gonzáles & Thörnquist, 2015; Thörnquist, 2013). Beträffande företag som säljer hushållsnära tjänster, tyder undersökningar på att merparten av de anställda arbetar under osäkra villkor som uteslutande bestäms av relationen mellan arbetsgivaren och den enskilde medarbetaren (Gavanas & Callerman, 2013).

Vår studie, som främst omfattat hemtjänstföretag, återspeglar generellt den bild som lyfts fram i omsorgsforskningen. Förutom att arbetet inom hemtjänsten kännetecknas av låga löner och deltids- eller timanställningar, präglas det av stress. Att som ett företag uppgav ha ansvar för uppemot 20 kunder per dag kan inte på något sätt beskrivas som en vare sig fysiskt eller psykiskt rimlig arbetsbelastning. Däremot stödjer inte vår studie tolkningen att privatanställda i hemtjänsten arbetar under villkor som är avsevärt sämre än de som råder inom den kommunala hemtjänsten. Majoriteten av företagen i vår studie hade tillgång till personalrum, arbetskläder, företagsbil och/eller cykel. De flesta uppgav också att personalen fick använda kundens toalett vid behov, givet då att kunden godkände det. Då vi intervjuat chefer och/eller ägare, är det givetvis fullt möjligt att de anställda skulle ge en annan bild av arbetsvillkoren.

Vi kan i den här studien inte uttala oss om arbetsförhållandena inom hushållstjänstföretag då de flesta av företagen i vår studie var inriktade på att utföra biståndsbedömd hemtjänst. Men vår studie antyder att en del omsorgsföretag inte använder sin egen personal till att utföra ruttjänster utan lägger ut de tjänsterna till underleverantörer som är egenföretagare. Vidare angav flera av omsorgsföretagen under intervjuerna att de helt slutat med ruttjänster eller planerade att sluta utföra dessa då de ansågs vara mer till besvär än till nytta för företaget. Mot bakgrund av den här informationen finns det anledning att ställa frågan om vi håller på att se en framväxande specialisering, där omsorgsföretag anlitar hushållstjänstföretag som underleverantörer på en växande marknad för privat hemtjänst. Den arbetsdelningen behöver i sig inte vara problematisk, givet att den sker under former som tryggar villkoren för de som arbetar inom hushållstjänstföretag. Men om omsorgsföretagen i stället drar nytta av de prekära arbetsrelationerna som präglar hushållstjänstmarknaden, finns det stor risk att utsattheten ökar inom en bransch som redan kännetecknas av otrygghet.

Referenser

- Bergman, M. & Jordahl, H. (2014) *Goda år på ålderns höst? En ESO-rapport om konkurrens i äldreomsorgen*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Brodin, H. (2016) "Still a responsive state? Marketization and inequalities in Swedish aged care". I: Fineman, M. A., Mattsson, T. & Andersson, U. (red.) *Privatization, Vulnerability, and Social Responsibility*. New York: Ashgate.
- Calleman, C. (2012) "Ett marginellt problem? Om den arbetsrättsliga, skatterättsliga och socialrättsliga bakgrunden till produktionen av otryggt ('prekärt') arbete i privata hushåll". I: Nyström, B., Edström, Ö. & Malmberg, J. (red.) *Nedslag i den nya arbetsrätten*. Malmö: Liber.
- de los Reyes, P., González, A. & Thörnquist, A. (2015) "Rädd på jobbet? Hot och våld i avregleringens spår". I: Sjöstedt Landén A., Olofsdotter, G. & Bolin, M. (red.) *Sprickor, öppningar och krackeleringar – nya perspektiv på arbetsmiljö*. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Erlandsson, S., Storm, P., Stranz, A., Szebehely, M. & Trydegård, G. (2013) "Marketising trends in Swedish eldercare: competition, choice and calls for stricter regulation". I: Meagher, G. & Szebehely, M. (red.) *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Institutionen för socialt arbete: Stockholms universitet.
- Gavanas, A. & Calleman, C. (2013) *Rena hem på smutsiga villkor? Hushållstjänster, migration och globalisering*. Stockholm: Makadam.
- Halldén K. & Stenberg, A. (2015) "Ökar rutavdrag kvinnors arbetsmarknadsutbud?" *Ekonomisk Debatt*, årgång 43, s. 52–62.
<http://www.scb.se/rskommuner>
- Konjunkturinstitutet (2014) *Är ett bibehållet offentligt åtagande ett hållbart åtagande? Utvärdering av den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna*, Specialstudier nr 39.
- Konkurrensverket (2013) *Kommunernas valfritetssystem – med fokus på hemtjänst*. Slutrapport.
- Kvist, E. (2013), "Inte bara rena hem – om att driva företag och organisera arbete inom den privata hushållstjänstbranschen". I Gavanas, A. & Calleman, C. (red.), *Rena hem på smutsiga villkor? Hushållstjänster, migration och globalisering*. Makadam, Halmstad.
- Kvist, E. & Peterson, E. (2010), "What Has Gender Equality Got to Do With It? An Analysis of Policy Debates Surrounding Domestic Services in the Welfare States of Spain and Sweden", *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 18, s. 185–203.
- Leppänen, V. & Dahlberg, L. (2012) *Vilka arbetar med vita hushållsnära tjänster?* Kristianstad: Högskolan i Kristianstad.
- Meagher, G. & Szebehely, M. (2013) (red.) *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Institutionen för socialt arbete: Stockholms universitet.
- Parker, M. G. & Thorslund, M., (2007) "Health Trends in the Elderly Population: Getting Better and Getting Worse", *The Gerontologist*, vol. 47, nr 2, s. 150–158.
Prop. 2008/09:29, *Lagen om valfritetssystem*.
- SCB (2016a) *Befolkningsstatistik i sammandrag*. Tillgänglig på: <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Befolkningens-sammansattning/Befolkningsstatistik/25788/25795/Helarsstatistik---Riket/26040/>
- SCB (2016b) *Antal anställda efter region, sektor, yrke, kön och år*. Tillgänglig på: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0208__AM0208E/YREG36/?rxid=db83ef48-c69b-4e7b-9422-aadc91af588f
- SCB (2016c) *Genomsnittlig månadslön, kronor efter region, sektor, yrke, kön och år*. Tillgänglig på: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0110__AM0110B/LonYrkeRegion/?rxid=7833de33-da89-43c9-9e90-e43788512411
- SCB (2016d) *Anställda (yrkesregistret) 16-64 år efter yrke (SSYK 2012) arbetsställets sektorstillhörighet och år*. Tillgänglig på: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__AM__AM0208__AM0208E/YREG50/table/tableViewLayout1/?rxid=9414422f-6252-4470-a49f-44ad1d66d69d
- SCB (2016e) *Hushållens konsumtionsutgifter (ENS2010), volymindex år 2010=100*. Tillgänglig på: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__NR__

NR0103__NR0103E/NR0103ENS2010T03A/?rxid=b686cc2f-7eed-4ac5-b859-6cb-ac59a6d3c

SCB (2016f) Skatterreduktioner, totalsumma, mnkr efter region, typ av skattereduktion, kön, ålder, inkomstklass och år. Tillgänglig på: http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__HE__HE0110__HE0110B/Skattereduktioner/?rxid=cab6a51b-7b20-4238-be06-c7aa8b3f8cdd

SCB (2016g) *Kommunernas finanser, Räkenskapsammandraget 2015*. Tillgängligt på: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Offentlig-ekonomi/Finanser-for-den-kommunala-sektorn/Rakenskapsammandrag-for-kommuner-och-landsting/

SCB (2016h) Hushållens ekonomi, redovisning baserad på hushållsundersökningen.

SCB, kommuner. Kommungruppsindelning. Tillgänglig på: http://www.scb.se/statistik/BE/BE0701/2000I02/BE51ST0303_02.pdf

Scocco S. & Taalbi J. (2014) *Lägre skatter, färre personal, större behov – om skatterna, kommunernas resurser och medborgarnas behov*. Arena idé, Stockholm.

Skatteverket (2011) *Om RUT och ROT och VITT och SVART*.

Skatteverket (2016) Skatteavdrag för rut- och rottjänster. Tillgänglig på: <https://www.skatteverket.se/privat/fastigheterbostad/rotutarbete.4.2e56d4ba1202f95012080002966.html>

SKL (2016a) *Valfrihetssystem i kommuner 2016 – Beslutsläget i införandet av LOV*. Tillgänglig på: <http://skl.se/demokratiledningstyrning/driftformervalfrihet/valfrihetssystemersattningssystem/socialomsorg/valfrihetssystemikommunerbeslutslaget2016.8959.html>

SKL (2016b) *Kommunal personal 2013*. Tillgänglig på: <http://skl.se/ekonomijuridikstatistik/statistiknyckeltaljamforelser/personalstatistik/personalenidiagramochsiffror/tabellerkommunalpersonal2013.872.html>

Socialstyrelsen (2015) *Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst*. Lägesrapport 2015.

Socialstyrelsen (2016) *Statistik om äldre och personer med funktionsnedsättning efter regi-form 2015*.

SOU 2014:2, *Framtidens valfrihetssystem – inom socialtjänsten*.

Stranz, A. (2013) *Omsorgsarbetets vardag och villkor i Sverige och Danmark. Ett feministiskt kritiskt perspektiv*. Institutionen för socialt arbete: Stockholms universitet.

Strömberg, H. & Wennberg, L. (2011) "Ifrågasatta ruttjänster". I Blomberg, E. Hedlund, G. & Wottle, M. (red.) *Kvinnors företagande, mål eller medel?* SNS: Stockholm, s. 161–186.

Szebehely, M. & Trydegård, G. (2007) "Omsorgstjänster för äldre och funktionshindrade. Skilda villkor, skilda trender?", *Socialvetenskaplig tidskrift* 14; 2–3, 197–219.

Szebehely, M., Ulmanen, P. & Sand, A. (2014) *Att ge omsorg mitt i livet: hur påverkar det arbete och försörjning?*. Institutionen för socialt arbete: Stockholms universitet.

Szebehely, M. (2003) (red.) *Hembjälp i Norden – illustrationer och reflektioner*. Lund: Studentlitteratur.

Thörnquist, A. (2013) *Mångfaldens marknad och arbetets villkor. Om följder av kundval (LOV) i hemtjänsten*. Lund: Lunds universitet.

Trydegård, G. & Thorslund, M. (2010). "One Uniform Welfare State or a Multitude of Welfare Municipalities? The Evolution of Local Variations in Swedish Elder Care". *Social Policy & Administration*, 44, 495–511.

Trydegård, G. (2005) "Äldreomsorgspersonalens arbetsvillkor i Norden – en forskningsöversikt". I: Szebehely, M. (red.) *Äldreomsorgsforskning i Norden. En kunskapsöversikt*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Ulmanen, P. & Szebehely, M. (2015) "From the state to the family or to the market? Consequences of reduced residential eldercare in Sweden". *International Journal of Social Welfare* 24:1, 81–92.

Widmark, O. (2014) *Så mycket bättre? En jämförelse av anställningsvillkor och löner i privat och kommunalt driven äldreomsorg*. Stockholm: Kommunal.

Öberg, A. (2005) *Sambällsekonomiska effekter av skattelättnader för hushållsnära tjänster*, Konjunkturinstitutet, Specialstudie nr 7.

Appendix 1. Kommungruppsindelning.

Förort till storstäder

Ale
Bollebygd
Botkyrka
Burlöv
Danderyd
Ekerö
Haninge
Håbo
Härryda
Järfälla
Kungsbacka
Kungälv
Lerum
Lidingö
Lilla Edet
Lomma
Mölnadal
Nacka
Nynäshamn
Partille
Salem
Skurup
Sollentuna
Solna
Staffanstorps
Sundbyberg
Svedala
Tyresö
Täby
Upplands Väsby
Upplands-Bro
Vallentuna
Vaxholm
Vellinge
Värmdö
Öckerö
Österåker

Förort till större städer

Bjuv
Eslöv
Forshaga
Gnesta
Grästorp
Habo
Hammarö
Hörby
Höör
Kil
Knivsta
Kumla
Kävlinge
Lekeberg
Mörbylånga

Nykvarn
Sjöbo
Söderköping
Timrå
Trosa
Åstorp
Älvkarleby

Glesbygds-kommuner

Bräcke
Dals-Ed
Ljusdal
Nordanstig
Nordmaling
Pajala
Ragunda
Robertsfors
Sollefteå
Sorsole
Strömsund
Torsby
Vansbro
Vilhelmina
Vindeln
Ånge
Årjäng
Åsele
Överkalix
Övertorneå

Glesbefolkad region

Arvidsjaur
Boden
Bollnäs
Eda
Haparanda
Hudiksvall
Härnösand
Kalix
Kiruna
Kramfors
Lycksele
Mora
Piteå
Sunne
Söderhamn
Älvsbyn

Tätbefolkad region

Borlänge
Eksjö

Enköping
Falkenberg
Falköping
Flen
Hedemora
Hällefors
Karlsborg
Karlskrona
Katrineholm
Kinda
Kristinehamn
Laholm
Landskrona
Leksand
Lidköping
Mariestad
Mark
Mellerud
Mjölby
Motala
Nässjö
Ronneby
Sala
Simrishamn
Skara
Svenljunga
Säfte
Sölvesborg
Ulricehamn
Västervik
Ystad
Åmål
Älmhult

Pendlings-kommuner

Alingsås
Alvesta
Aneby
Bjurholm
Boxholm
Bromölla
Degerfors
Essunga
Färgelanda
Gagnef
Hallsberg
Hallstahammar
Heby
Hjo
Höganäs

Högsby
Klippan
Krokom
Kungsör
Lessebo
Mullsjö
Munkedal
Nora
Norberg
Ockelbo
Orsa
Orust
Osby
Sigtuna
Skinskatteberg
Smedjebacken
Stenungsund
Storfors
Strängnäs
Surahammar
Svalöv
Säter

Tibro
Tjörn
Tomelilla
Trelleborg
Vadstena
Vingåker
Vårgårda
Vänersborg
Vännäs
Ydre
Ätvidaberg
Ängelholm
Ödeshög
Östra Göinge

Storstäder

Göteborg
Malmö
Stockholm
Större städer
Borås
Eskilstuna
Falun
Gävle
Halmstad
Helsingborg
Hässleholm
Jönköping
Kalmar

Karlskrona
Karlstad
Kristianstad
Linköping
Luleå
Lund
Norrköping
Nyköping
Skellefteå
Skövde
Sundsvall
Södertälje
Trollhättan
Uddevalla
Umeå
Uppsala
Varberg
Västerås
Växjö
Örebro
Örnsköldsvik
Östersund

Turism

Arjeplog
Berg
Borgholm
Båstad
Dorotea
Gotland
Härjedalen
Jokkmokk
Lysekil
Malung-Sälen
Norrtälje
Rättvik
Sotenäs
Storuman
Strömstad
Tanum
Valdemarsvik
Åre
Älvdalen
Östhammar

Varu-producerande

Arboga
Arvika
Askersund
Avesta
Bengtstors

Emmaboda
Fagersta
Filipstad
Finspång
Gislaved
Gnosjö
Grums
Gullspång
Gällivare
Götene
Hagfors
Herrljunga
Hofors
Hultsfred
Hylte
Karlskoga
Köping
Laxå
Lindesberg
Ljungby
Ljusnarsberg
Ludvika
Malå
Markaryd
Munkfors
Mönsterås
Norsjö
Nybro
Olofström
Oskarshamn
Ovanåker
Oxelösund
Perstorp
Sandviken
Sävsjö
Tidaholm
Tierp
Tingsryd
Torsås
Tranemo
Tranås
Töreboda
Uppvidinge
Vaggeryd
Vara
Vetlanda
Vimmerby
Värnamo
Örskellunga

